వ్యాసం

◆ వి.చెంచయ్య

బాలగోపాల్ సాహిత్య విమర్శ

"కమ్యూనిజం గూడ మనుషుల్ని రంగూ రుచీ వాసనా లేని మూగ మనుషులుగా మారుస్తుందనే బూర్జువా దూషణ ప్రచారంలో వుంది. అది అబద్ధం కావడానికి ఒకటే కారణం. ప్రజా ఉద్యమాల లక్ష్యం నిర్గుణమయిన తాదాత్మ్యస్థితిని సాధించడంకాదు. ఈ భౌతిక ప్రపంచాన్ని ఇప్పుడున్న దానికంటే అందంగా తీర్చిదిద్దడం. అట్లా తీర్చిదిద్దడంలో ప్రపంచానికి సహజమయిన వైవిధ్యం నశించదు. అందులోని చెడు రాలిపోతుంది గాని మంచి మరింత రాణిస్తుంది. ప్రజల జీవితంలో ఎంత వైవిధ్యం వుందో ప్రజా రాజ్యంలో అంత ఉంటుంది. ప్రజా ఉద్యమంలోనూ అంత ఉంటుంది. ప్రజా ఉద్యమంలోకి వచ్చేవాళ్ల వ్యక్తిత్వాలు ఉద్యమంలో కరిగిపోవు. ఉద్యమం వాళ్ళ వ్యక్తిత్వంలో కరిగిపోతుంది. తమ పూర్వ వ్యక్తిత్వాలను ఉద్యమ వ్యక్తిత్వాలుగా ఒక్కొక్కరు ఒక్కొక్కవిధంగా మలచుకుంటారు. విప్లవోద్యమంలో భాగంగా ఒక రచయితనయినా, ఇతర రంగాలలో పనిచేసే కార్యకర్తనయినా అర్థం చేసుకునేటప్పుడు ఈ అవగాహనతో ప్రారంభించడం ప్రథమం."

'సామాజిక వ్యాఖ్యాత కొడవటిగంటి కుటుంబరావు' అన్న వ్యాసంలో బాలగోపాల్ అన్న మాటలివి. 1983 అక్టోబర్ 'సృజన' సంచికలో అచ్చయిన వ్యాసం ఇది. అప్పటికి బాలగోపాల్ పూర్తిగా మార్క్సిస్టు సంప్రదాయంలో ఉండడమేగాక, విరసం సభ్యుడు కూడా. ఆ తర్వాత 1993లో 'అరుణతార'లో వచ్చిన 'చరిత్ర - మనిషి- మార్క్సిజం' అనే వ్యాసంతో తొలిసారి బాలగోపాల్ మార్క్సిజానికి దూరం అయినట్టు అర్థమయింది. ఆ తర్వాత 2001లో 'ప్రజాతంత్ర'లో వచ్చిన బాలగోపాల్ ఇంటర్వ్యూ దీనిని నిర్ధారించింది. జీవిత మూలాలకు సంబంధించిన సత్యాన్వేషణ ప్రాథమికంగా ముగిసిందనీ, కాకుంటే దానిని ఆచరించడం, అన్వయించడం, మెరుగులు దిద్దడం మాత్రమే మిగిలివుందనీ మన మార్క్సిస్టులు అనుకుంటున్నారని ఆ ఇంటర్వ్యూలో తన అభిప్రాయాన్ని స్పష్టంగా చెప్పాడు. అంతకు నాలుగేళ్ళముందు 1997లో పర్‌స్పెక్టివ్స్ సంస్థ ప్రచురించిన 'కల్లోల కథాచిత్రాలు' అనే బాలగోపాల్ వ్యాససంపుటికి చివరి మాట రాస్తూ 'హేతుబద్ధమైన తాత్విక మానవతా వాదనను చేర్చుకోకపోతే మార్క్స్ ఆలోచన పరిపూర్ణం కాదు' అని బాలగోపాల్ మార్క్సిజంలోని ముఖ్యమైన 'ఖాళీ'ని పేర్కొన్నాడు. భూస్వామ్య బూర్జువా వ్యవస్థలలో ఉన్న మంచిని ఆహ్వానించాలో, తిరస్కరించాలో తెలియని సందిగ్ధస్థితి ఉంటుందనీ, మార్క్సిజం కూడా దీన్ని స్పష్టం చెయ్యలేదనీ, వ్యవస్థ మీద విమర్శనాస్త్రాలు ఎక్కుపెట్టే విశ్లేషణకు పరిమితమయ్యే మేధావులు ఈ సందిగ్ధం ఉందన్న సందేహం కూడా కలగకుండా వ్యవస్థ మీద పదునైన విమర్శ చేయగలరనీ అంటూ, తన 'కల్లోల కథా చిత్రాలు' అనే సంపుటిలోని వ్యాసాలు దీనికొక ఉదాహరణ అని తీర్మానించుకున్నాడు. ఈ సంకలనంలోని వ్యాసాలలో చివరిది తప్ప తక్కినవన్నీ 1991కి ముందు రాసినవే. కానీ సంకలనం మాత్రం 1997లో వచ్చింది. అప్పటికి తన అభిప్రాయం మారింది కాబట్టి 'చివరిమాట' రాసుకోవలసి వచ్చింది.

ఇది మార్క్సిజం పట్ల బాలగోపాల్‌లో వచ్చిన పరిణామానికి సంబంధించిన సంక్షిప్త కథ. మొన్న అక్టోబర్ 8న బాలగోపాల్ ఆకస్మిక మరణంతో ఆయన ఆలోచనా ధార శాశ్వతంగా ఆగిపోయింది.

సాహిత్యం గురించి బాలగోపాల్ రాసిన ఆరువ్యాసాల సంపుటి 'రూపం - సారం' పేరుతో 1986లో వెలువడింది. ఈ సాహిత్య వ్యాసాలన్నీ మార్క్సిజాన్ని అంగీకరించిన దశలో రాసినవే. ఆ తర్వాత 'రాగో' నవలకు ముందుమాటగా రాసి విడిగా 'అరుణతార' లో అచ్చయిన 'చరిత్ర - మనిషి - మార్క్సిజం' అనే వ్యాసం, 2001లో 'ప్రజాతంత్ర' లో అచ్చయిన ఇంటర్వ్యూ - ఈ రెండూ మార్క్సిజం పట్ల అసంతృప్తి ఏర్పడ్డ దశలో వచ్చినవి. బాలగోపాల్ సాహిత్య విమర్శ ధోరణిని విశ్లేషించడానికి మనకున్న ఆధారాలు ఇవి. అయితే 'కల్లోల కథా చిత్రాలు' సంపుటిలోని వ్యాసాలలాగే 'రూపం -సారం' లోని సాహిత్య వ్యాసాలు కూడా బాలగోపాల్ దృష్టిలో 'వ్యవస్థ మీద విమర్శనాస్త్రాలు ఎక్కుపెట్టే విశ్లేషణకు పరిమిత మయ్యే' మేధావిగా రాసినట్లే భావించవలసి వస్తుంది. ఏమయినా బాలగోపాల్ సాహిత్య విమర్శను రెండు దశలలో పరిశీలించాలి. మార్క్సిజాన్ని అంగీకరించి రాసిన 'రూపం - సారం' మొదటిదశ అయితే, మార్క్సిజంలో ఖాళీలున్నాయని భావించి రాసిన 'చరిత్ర - మనిషి - మార్క్సిజం' ప్రజాతంత్ర ఇంటర్వ్యూ రెండోదశ. ఆయన పౌరహక్కుల దృక్పథంలాగే, సాహిత్య విమర్శ దృక్పథాన్ని అర్థం చేసుకోవడానికి ఈ రెండు దశలలోని సాహిత్య వ్యాసాలనూ పరిశీలించాలి. మార్క్సిస్టు దృక్పథంతో ఎంతో కృషి చేసి, చివరకు తన కృషిని తానే చెప్పుకున్నట్టు తాత్విక స్థాయిలోనే అయినా నిరాకరించుకోవలసి వచ్చిన అరుదైన మేధావి బాలగోపాల్.

❖ ❖ ❖

ఎవరైనా ఒక వ్యక్తి తననుగురించి తాను వేసుకున్న అంచనా సరైనదేనని తక్కిన వారందరూ నమ్మవలసిన అవసరం లేదు. అది అనుకూలమైనదైనా లేదా ప్రతికూలమైనదైనా. బాలగోపాల్ మార్క్సిస్టు దృక్పథంతో రాసిన వ్యాసాలను ఆ తర్వాత తానే నిరాకరించినా, మార్క్సిజాన్ని అనుసరించే వాళ్ళు నిరాకరించాల్సిన అవసరం లేదు. అలా నిరాకరించకూడని వ్యాసాలే 'రూపం - సారం' లోనివి.

ఈ ప్రపంచానికి రూపం ,సారం రెండు ఉంటాయి. అనేక సందర్భాల్లో ఈ రెండూ ఏకీభవించవు. అంటే రూపానికి తగిన విధంగా సారాంశం ఉండదు. రూపం అభ్యుదయకరంగా ఉండి సారం అభ్యుదయ నిరోధకంగా ఉండొచ్చు. ఇలాంటి ఉదాహరణలు సాహిత్యంలో కూడా ఎన్నో దొరుకుతాయి. కథ, నవల, నాటకం, కవిత వంటి సృజనాత్మక ప్రక్రియలలోనేగాక, సాహిత్య విమర్శ వంటి విశ్లేషణ ప్రక్రియలో కూడా ఈ ధోరణి కనిపిస్తుంది. ఉదాహరణకు పురాణాల్లో కూడా ఈ ధోరణి కనిపిస్తుంది. ఉదాహరణకు పురాణాల్లో, ప్రాచీన తెలుగు సాహిత్యంలో 'ధర్మం' అనే మాట తరుచుగా కనిపిస్తుంది. ధర్మం అంటే న్యాయం అన్నట్టుగా ఇవాళ మనకర్థమవుతుంది. ఒక రాజు ధర్మపరిపాలన చేశాడంటే ఇవాళ మనం అనుకునే పద్ధతిలో న్యాయమైన పరిపాలన చేశాడని కాదు. ఆనాటి భాషా రూపం ఈనాటి భావానికి ప్రతిరూపంగా భ్రమింపజేస్తుంది. కానీ దాని సారం వేరు. ప్రాచీన కాలంలో ధర్మం అంటే వర్ణధర్మం అని మాత్రమే. కాబట్టి ధర్మపరిపాలన అంటే వర్ణాశ్రమ వ్యవస్థ ధర్మాన్ని కాపాడ్డం అని అర్థం. ఇది అభ్యుదయకరమైనది కావే కాదు. ఇలాగే ఆధునిక సాహిత్యంలోనూ ఎన్నో ఉదాహరణలుంటాయి. యండమూరి వీరేంద్రనాథ్ నవలలు తులసి, తులసిదళం పైనా, గుంటూరు శేషేంద్రశర్మ కవిసేన మానిఫెస్టో పైనా బాలగోపాల్ చేసిన రూపం, సారం చర్చ శాస్త్రీయమైనదీ, ఆసక్తిదాయకమైనది.

యండమూరి తులసి, తులసిదళం నవలల్లో మంత్రతంత్రాల గురించీ, చేతబడి గురించీ, క్షుద్రశక్తుల గురించీ రాసి, వాటిని వైజ్ఞానిక నవలలుగా భ్రమింపజేశాడు. రూపాన్నీ, సారాన్నీ వేరుచేసి చూపించి ఆ భ్రమను పటాపంచలు చేశాడు బాలగోపాల్. వర్తమాన విజ్ఞానశాస్త్రం గురించి సరైన అవగాహన ఉండి, రాబోయే వైజ్ఞానిక పరిణామాల్నీ, ఆ పరిణామాలు సమాజంపై చూపించే ప్రభావాన్నీ వాస్తవికంగా ఊహించగలిగితే అది వైజ్ఞానికనవల అవుతుందని బాలగోపాల్ నిర్వచించినప్పుడు యండమూరి రాసినవి వైజ్ఞానిక నవలలు కాదన్న ఆలోచన పాఠకులలో కలుగుతుంది. యండమూరికి విజ్ఞానశాస్త్రం గురించిన ప్రాథమిక పరిజ్ఞానం కూడా లేదనీ, అతని ఊహలు అవాస్తవికాలనీ సోదాహరణంగా నిరూపించాడు. యండమూరి

చాలాసార్లు వాడిన బ్రెయిన్ వేవ్ అనే మాట శాస్త్రీయ పదమే కాదన్నాడు. ఎవరికైనా తెలివైన ఆలోచన వస్తే అతనికి బ్రెయిన్ వేవ్ వచ్చిందని అనడం ఇంగ్లీషు వాళ్ల భాషా వ్యవహారంలో ఉన్నదేగాని, సైన్సులో లేదన్న విషయాన్ని స్పష్టం చేశాడు. మెదడు ఇచ్చే ఆజ్ఞలు, నరాలలో ఒక ప్రవాహంలాగా వెళతాయనీ, ఆ ప్రవాహాన్ని 'నర్వ్ కరెంట్' అంటారేగాని, బ్రెయిన్‌వేవ్ అనరనీ వివరించాడు.

అలాగే హిప్నోటిజం గురించి కూడా యండమూరి అబద్ధాలే రాశాడు. నిద్రపోతున్న మనిషిని ఎవరూ హిప్నోటైజ్ చెయ్యలేరు. మేలుకొని ఉన్నా అతనికి తెలియకుండా దూరం నుంచి హిప్నోటైజ్ చెయ్యడం సాధ్యం కాదు. దానికి హిప్నోటైజ్ చేయించుకునే వ్యక్తి సహకారం చాలా అవసరం. యండమూరి ఇవేవీ పట్టించుకోడు. హిప్నోటిజం అనేది మంత్రం కాదు శాస్త్రం. శాస్త్రం అని అతనికి తెలిసినా, పాఠకులకు మాత్రం మంత్రం అనే భ్రమ కలిగిస్తాడు. అందులోనే అతని మోసపూరితమైన రచనా శిల్పం దాగివుంది. సైన్సుకూ మూఢనమ్మకాలకూ తేడా లేదని చెప్పడం అతని ఉద్దేశమనీ, అసలు వైజ్ఞానిక నవల రాయడం అతని ఉద్దేశం కాదనీ అతని అంతరంగాన్ని మార్క్సిస్టు సిద్ధాంత యంత్రంతో ఎక్స్‌రే తీసినట్టు వివరిస్తాడు బాలగోపాల్. సైన్సు పరిజ్ఞానం అసంపూర్ణం కాబట్టి సైన్సునూ, మంత్రతంత్రాలనూ రెండిటినీ సమాన స్థాయిలో చెప్పి నిర్ణయం పాఠకులకు వదిలిపెట్టడమనే 'నిష్పాక్షిక' పద్ధతిని యండమూరి అనుసరించినట్టు భావించే పాఠక వర్గం ఒకటి ఉంటుంది. దీన్ని ఆసరా చేసుకుని యండమూరి లాంటి వ్యాపార రచయితలు తమ వ్యాపార రచనా శిల్పాన్ని అత్యుత్సాహంతో ప్రదర్శిస్తారు.

మానవుడికున్న సైన్సు పరిజ్ఞానం ఎప్పుడూ అసంపూర్ణమేనని మార్క్సిజం చెబుతుందనే వాస్తవాన్ని అంగీకరిస్తూనే బాలగోపాల్ మంత్రాలకు చింతకాయలు రాలవనే సత్యాన్ని నిరూపించే ప్రయత్నం చేస్తాడు. మనిషి ప్రకృతితో ఘర్షణ పడుతూ క్రమంగా జ్ఞాన సంపాదన చేస్తాడు. కొన్ని విషయాలపట్ల అసంపూర్ణ జ్ఞానం పొందుతాడు. మరి కొన్ని విషయాలగురించి కేవలం అజ్ఞానమే ఉండొచ్చు. అంత మాత్రాన అన్ని విషయాలలోనూ మనిషి పొందే విజ్ఞానాన్ని సందేహించమని కాదు. మనిషి ప్రయత్నం ఎప్పుడూ 'గెలుపు - ఓటమి-గెలుపు' పద్ధతిలో ఉంటుంది. కాబట్టి అతని జ్ఞాన సంపాదన క్రమం పరిపూర్ణజ్ఞానం వైపే ఉంటుంది. మనిషి సర్వజ్ఞుడు కాడు. దానర్థం దేవుడు సర్వజ్ఞుడని కాదు. దేవుడు సర్వజ్ఞుడనడానికి ఒక బలమైన కారణం ఉంది. లేని దేవుణ్ణి ఉన్నాడనుకోవడంలోనే ఆ బలం ఉంది. ఉన్న మనిషిని వాస్తవికంగా అర్థం చేసుకోవచ్చు. మానవుడు ఊహించుకున్న దేవుడికి ఎన్ని శక్తులయినా అంటగట్టొచ్చు. ఈ సూత్రాన్ని అన్వయించే బాలగోపాల్ మంత్ర తంత్రాల బండారాన్ని ఎండగడతాడు.

సైన్సు మనకిచ్చే విజ్ఞానం అసంపూర్ణం కావచ్చునేగానీ, మంత్ర తంత్రాల నుంచి మనకున్న జ్ఞానం మాత్రం సంపూర్ణమైనదేనంటాడు. మంత్ర తంత్రాలు అబద్ధాలనీ, మూఢ విశ్వాసాలు శాస్త్రీయం కావనీ ప్రయోగాత్మకంగా నిరూపించే అవకాశం ఉన్నా అది వృథా ప్రయాసేనంటాడు. ఎందుకంటే ఎన్నిసార్లు నిరూపించినా మంత్రతంత్రాలను నమ్మేవాళ్లు ఉంటూనే ఉంటారు. అంతేగాదు, కొత్తగా పుడుతూనే ఉంటారు. కాబట్టి మనం చెయ్యవలసింది ఒక్కొక్క మూఢవిశ్వాసాన్ని అబద్ధమని నిరూపిస్తూపోవడం కాదు. అసలు మూఢ విశ్వాసాలూ, మంత్ర తంత్రాలూ ఎలా పుట్టాయో తెలుసుకోవడం. వర్షానికి ముందు ఉరుములు ఉరిమితే అది గమనించిన ఆదిమానవుడు ఉరిమితే వర్షం వస్తుందని అనుకున్నాడు. అందుకని వర్షం లేనప్పుడు వర్షం కోసం తాను ఉరుములాగా అరిచేవాడు. ఇదే మంత్రం. ఆ తర్వాతి కాలంలో దేవుళ్ళను ప్రసన్నం చేసుకోవటం కోసం కూడా ఈ మంత్రాన్ని ఉపయోగించడం ప్రారంభమైంది. కాబట్టి మంత్రం పుట్టుకలో దేవుళ్ళు లేరు. ఆ తర్వాతనే దేవుళ్ళు పుట్టుకొచ్చారు. ఈ విధంగా సమాజ పరిణామ క్రమంలో మానవుడు ఏర్పర్చుకున్న అశాస్త్రీయమైన విశ్వాసాలే మూఢ విశ్వాసాలు. వర్షానికీ, ఉరుముకీ కార్యకారణ సంబంధం ఉందనుకోవడం, వర్షం కోసం ఉరుములా తానే అరవడం మంత్రం అయింది. ఈ చారిత్రక దృక్పథం అర్థం అయితే మంత్ర తంత్రాలన్నీ మానవ పరిణామ క్రమంలో ఏర్పడినవేననే విషయం తెలుస్తుందని బాలగోపాల్ వివరిస్తాడు.

❖ ❖ ❖

రూపం, సారం భిన్నంగా ఉన్న దానికి మరో ఉదాహరణ గుంటూరు శేషేంద్రశర్మ 'కవిసేన మానిఫెస్టో'. ఇది 1970లలో వచ్చింది. కవిసేన ఒక ఉద్యమమనీ, అది సాహిత్యంలో విప్లవం తెచ్చిందనీ, గత సాహిత్యం మీద తిరుగుబాటు చేసి సాహిత్యంలో ఆధునిక దృక్పథాన్ని కలిగించిందనీ చెప్పడం దీని సారాంశం. మార్క్సిస్టు పదజాలాన్ని ఉపయోగిస్తూ విరసం మీదా, మార్క్సిస్టుల మీదా దుష్ప్రచారం చెయ్యడం దీని లక్ష్యం. జీవిత వాస్తవికత మీద సాధారణ పరిజ్ఞానం కూడా లేని ఒక పలాయన వాద ముఠానే కవిసేన అని ఆ రోజుల్లో త్రిపురనేని మధుసూదనరావు దాని గుట్టు బయటపెట్టే ఉన్నాడు. ప్రాచీన భారతీయ అలంకార శాస్త్రాలకూ, పాశ్చాత్య సాహిత్య సిద్ధాంతాలకూ, మార్క్సిజానికీ సాహిత్యం విషయంలో ఆశ్చర్యకరంగా భావైక్యత ఉందని కూడా కవిసేన చెబుతుంది. అన్ని గ్రంథాలలోని కొన్ని వాక్యాల్ని బయటు పెలాగి, వాటికి పోలికలున్నాయని చెప్పి, దాన్ని ఒప్పించడానికి అన్నిటికీ అక్రమ సంబంధం అంటగట్టడమే కవిసేన చేసిన అత్యాచారం. బాలగోపాల్ తనదైన పద్ధతిలో కవిసేన రూపాన్నీ, సారాన్నీ విడగొట్టి చూపాడు.

కవిత్వం ఒక ఆత్మకళ అనీ, అంటే కవిత్వం ఈ ప్రపంచాన్ని ఆత్మకృతం చేసుకోవడం అనీ, జీవితంలో మూర్ఖునిలాగా మునిగిపోయి శవమై పైకి తేలకుండా అనుభూతిని ఒక కళగా అభ్యసించాలనీ 'కవిసేన' అంటుంది. అంతవరకు పరవాలేదు, అది ఆయన అభిప్రాయంగా అనుకోవచ్చు. కానీ ఇదే మార్క్సిజం అనడంలో కవిసేన పైత్యం కనిపిస్తుంది. ప్రపంచాన్ని ఆత్మీకృతం చేసుకోవడం- అంటే ప్రపంచాన్ని తన అనుభవంలోకి తెచ్చుకోవడం అనేది కవులకు సంబంధించింది మాత్రమే కాదనీ, అది వ్యక్తులందరకూ సంబంధించిందనీ చెప్పి బాలగోపాల్ మొదట్లోనే కవిసేన నడ్డి విరగొట్టారు. బాహ్య ప్రపంచానికీ, వ్యక్తి చైతన్యానికీ నిరంతరం ఒక అన్యోన్య క్రియ జరుగుతూ ఉంటుందనీ, ఈ క్రమంలో వ్యక్తి చైతన్యం ఎంతో కొంత మారుతుంటుందనీ, మనిషి వ్యక్తిత్వం ఈ క్రమంలోనే ఏర్పడుతుందనీ, అందుకే ఆ వ్యక్తిత్వం మీద సమాజం తాలూకు ముద్ర ఉంటుందనీ సామాజిక మనస్తత్వ శాస్త్రవేత్తలు చెప్పిన విషయాన్ని ఈ సందర్భంగా ప్రస్తావిస్తాడు. సార్వజనీనమయిన ఈ చర్యను కవులకు పరిమితం చెయ్యడం కవిసేన చేసిన మొదటి తప్పునీ, దానికి తమ చాపల్యాన్ని చేర్చి ఆత్మీకరణ అంటే అనుభూతిలో జలకాలాట అని తీర్మానించడం రెండో తప్పునీ, ఇదే మార్క్సిజం అని బకాయించడానికి మార్క్సిస్టు రచయితల్ని వక్రీకరించడం క్షమించరాని తప్పని గుండబద్దలు కొట్టినట్టు చెప్పాడు. కనీసపు శాస్త్రీయ దృక్పథం లేని కవిసేనకు వైజ్ఞానిక ఉద్యమాన్ని నడిపే శక్తి ఉండదని తేల్చేశాడు. చైతన్యం ఆత్మనుండి పుట్టదనీ, అది పదార్థం నుండి పుడుతుందన్న ప్రాథమిక మార్క్సిస్టు పరిజ్ఞానం కూడా కవిసేనకు లేదనీ అంటాడు.

శేషేంద్రశర్మ వ్యక్తిని ఆత్మ అంటాడు. అధ్యయనాన్ని తపస్సు అంటాడు. వర్తమాన సామాజిక వ్యవస్థను విధి అంటాడు. ఆర్థిక విముక్తిని మోక్షం అంటాడు. చివరకు ధర్మార్థ కామ మోక్షాలను సోషలిస్టు సమాజానికి చెందిన తాత్విక విషయాలుగా వ్యాఖ్యానిస్తాడు. భాషపట్ల ఆయనకు శాస్త్రీయ దృక్పథం లేదు. ఈ సందర్భంలో భాష పుట్టుకను గురించి వివరిస్తూ బాలగోపాల్ - భాష సమాజంలో పుడుతుందనీ, ఆ సమాజానికి సంబంధించిన స్వరూపం భాషలో నిక్షిప్తమయి వుంటుందనీ, సామాజిక వ్యవస్థ మారిస్తే మాటలకు కూడా అర్థం మారుతుందనీ అంటాడు. దీనికి 'సామంతుడు' అనే

పదాన్ని ఉదహరించాడు. భూస్వామ్య వ్యవస్థకు ముందు సామంతుడు అంటే పక్కదేశపు రాజు అనే అర్థం ఉండేదనీ, భూస్వామ్య వ్యవస్థలో అంటే గుప్తరాజుల కాలంనుండి సామంతుడంటే ఒక చక్రవర్తికి గానీ రాజుకుగానీ కప్పం చెల్లించే సంస్థానాధిపతి అనే అర్థం వచ్చిందంటాడు. శబ్దరత్నాకరం అనే తెలుగు నిఘంటువును చూస్తే సామంతుడు అనే పదానికి ఇప్పటికీ పక్క దేశపు రాజనే అర్థం ఉందిగాని, చక్రవర్తికి కప్పం చెల్లించే వాడనే అర్థం లేదు. నాస్తికుడు అంటే వేద ప్రామాణ్యాన్ని అంగీకరించని వాడనే పురాతన అర్థమే నిఘంటువుల్లో ఉన్నదిగాని, దేవుణ్ణి నమ్మనివాడు అని ఇవాళ ఉన్న అర్థాన్ని నిఘంటువులివ్వవు. అందుకే బహుశా శ్రీశ్రీ నిఘంటువుల్ని శ్మశానాలతో పోల్చాడు. 'చరిత్రతో పరచికాలాడే హక్కు ఎవరికీ లేదు' అని ఈ సందర్భంలో తిరుగులేని సూత్రీకరణ చేశాడు బాలగోపాల్.

ధర్మార్థ కామమోక్షలనేవి మన దేశపు భూస్వామ్య వ్యవస్థ భావజాలంలో అతి ముఖ్యమైన భాగం. అది ఏనాడూ సమాజ లక్ష్యం కాదంటాడు బాలగోపాల్. ధర్మార్థ కామమోక్షాలను భూస్వామ్య వ్యవస్థ అప్పట్లో అంగీకరించింది గదా అని చాలామంది అనుకుంటారు. కానీ ఆ సమాజంలో కూడా అవి అందరికీ ఆమోదయోగ్యం కావు. ధర్మం అంటే వర్ణాశ్రమ ధర్మమే కాబట్టి అది ఆనాడూ శూద్రులకూ, పంచములకూ లక్ష్యం కావడానికి అవకాశం లేదు. అందుకే ధర్మాన్ని అనుసరించినవారికి చచ్చిం తర్వాత మోక్షం వస్తుందని చెప్పాల్సి వచ్చింది.

అనేక తెగల రూపంలో ఉన్న హైందవేతర ప్రజలను హైందవ సమాజంలో కలుపుకోవడానికి వారి దేవుళ్ళను, దేవతలను హిందూ దేవుళ్ళుగా అంగీకరించడం చారిత్రకంగా పురాణాలు నిర్వహించిన పాత్రగా చెప్పుకోవచ్చు. దీనివల్ల ఆ తెగల్లో కూడా స్థిర వ్యవసాయం, వర్గ విభజన ఏర్పడ్డాయంటాడు బాలగోపాల్.

శేషేంద్రశర్మ ఇంగ్లీషు కొటేషన్లను ముక్కల ముక్కలుగా కత్తిరించి అసందర్భంగా వాడుకోవడంలో దొర్లిన దారుణమైన తప్పుల్ని బాలగోపాల్ స్పష్టంగా చూపించాడు. The Basic Principle of art is the individualisation of phenomena అని రష్యన్ రచయిత్రి ష్చెర్బినా అన్న మాటల్ని శేషేంద్ర శర్మ వక్రీకరించాడు. పై మాటలకు ఆత్మీకృతం చేసుకోవడం అనీ, ఆత్మకళ అనీ అర్థం చెప్పాడు. అంతటితో ఆగితే పరవాలేదు,ఇద మార్క్సిజం అన్నాడు. అందువల్ల మార్క్సిజం ప్రకారం కూడా కవిత్వం ఆత్మకళే అవుతుందని తీర్మానించాడు. ఈ ప్రపంచంలోని ప్రతి వస్తువుకూ కొన్ని సామాన్య గుణాలూ, కొన్ని ప్రత్యేక గుణాలూ ఉంటాయి. ఉదాహరణకు చెట్టును కొన్ని ప్రత్యేకతలుంటాయి. ఏ రెండు చెట్లూ ఒక రకంగా ఉండవని మనందరికీ తెలిసిన విషయమే. కవి లేదా కళాకారుడు సామాన్య గుణాల్ని కాకుండా ప్రత్యేక గుణాల్ని చూస్తాడు. అంటే విషయాన్ని వైయక్తీకరిస్తాడని అర్థం. అనేకమైన పచ్చని చెట్లలో ఒక ఎండిపోయిన చెట్టుంటే కవికి ఆ ఎండిపోయిన చెట్టు ముఖ్యం అవుతుంది. ఇది Individulisation లేదా వైయక్తీకరణ దీనికీ, ఆత్మీకరణకూ సంబంధం లేదు. ఆత్మీకరణను ఆంగ్లంలో Internaligation అంటారు. అలాగే Tne Universal existy only in the individual and through the individual అని మార్క్స్ అన్న మాటనూ సరిగ్గా అర్థం చేసుకోలేదనీ, జగత్తుకూ ఆత్మకూ ఉన్న అవినాభావ సంబంధాన్ని జాగృతం చేసుకోవడమే ఆత్మకళ అని పై మాటలకు లేని అర్థాన్ని చెప్పాడని బాలగోపాల్ ఎత్తి చూపాడు. చెట్టు అన్నది యూనివర్సల్ అయితే, ఒక ప్రత్యేకమైన చెట్టు ఇండివిజ్యువల్ అని అర్థంగాని, యూనివర్స్ అంటే జగత్తు, ఇండివిజ్వల్ అంటే సార్వఆత్మ అని కాదు. యూనివర్స్ అంటే జగత్తు, యూనివర్సెల్ అంటే సార్వత్రికం. గుంటూరు శేషేంద్రశర్మ కవిసేన మానిఫెస్టో ద్వారా వేసుకున్న మార్క్సిస్టు ముసుగును బాలగోపాల్ తన మార్క్సిస్టు పరిజ్ఞానంతో అవలీలగా తొలగించగలిగాడు.

రూపం వేరు సారం వేరు అని చెప్పడానికి బాలగోపాల్ ఎంచుకున్న యండమూరి నవలలు, శేషేంద్ర కవిసేన మానిఫెస్టో మంచి ఉదాహరణలు. కాగా 'రూపం - సారం' పుస్తకంలోని తక్కిన నాలుగు వ్యాసాలు పై రెండు వ్యాసాలకు భిన్నమైనవి. ఈ నాలుగు వ్యాసాలలో బాలగోపాల్ విశ్లేషించినవి రావి శాస్త్రి రచనలు, ఉప్పల లక్ష్మణరావు నవల 'అతడు- ఆమె', కుటుంబరావు రచనలు. వీటిలో రూపం, సారం వేరు వేరు కావు. వీళ్ళు తమ రచనల ద్వారా పాఠకుల్ని మోసం చెయ్యదల్చుకోలేదు. లేదా రచనలతో వ్యాపారం చెయ్యదల్చుకోలేదు. పాఠకులకు మన సమాజం గురించి అర్థం చేయించడానికి ప్రయత్నించారు.

నేరాన్ని అరికట్టడం, నిరోధించడం రాజ్యాంగ యంత్రం చెయ్యవలసిన పని అని అనుకునే వాళ్ళు కొందరైతే, అదపలు నేరాన్నే అరికట్టదని భావించేవాళ్ళు మరికొందరు. అసలు వ్యవహారం అది ఇదీ రెండూ కాదనీ, బూర్జువా రాజ్యాంగయంత్రం నేరాన్ని సంపూర్ణంగానూ అరికట్టదనీ, అలాగని నేరాన్ని సనిగట్టుకుని పోషించనూ పోషించదనీ చెబుతూ బాలగోపాల్ రాజ్యాంగ యంత్రం నేరాన్ని బూర్జువా సమాజపు సంక్షోభాలకు ఒక సేఫ్టీ వాల్వు లాగా చూస్తుందంటాడు. "అవసరమయినప్పుడు దాన్ని తెరవకపోతే ఒత్తిడికి తట్టుకోలేక ఇంజన్ పగిలిపోతుంది. అలాగని సేఫ్టీ వాల్వుని ఎప్పుడూ తెరిచి ఉంచితే ఇంజన్ అసలు పని చేయదు." ('రూపం సారం' పేజి 47) రావిశాస్త్రి తన రచనల ద్వారా రాజ్యాంగ యంత్రం చేస్తున్న ఈ పనిని అద్భుతంగా చిత్రించారు. అంటే నేరాన్ని కంట్రోల్ చెయ్యడం రాజ్యాంగ యంత్రం ఉద్దేశం కాదనీ, కంట్రోల్ చేస్తున్నట్టు కనిపించడమే అసలు విషయమనీ రావిశాస్త్రి రచనల సారాన్ని బాలగోపాల్ ఒక్క వాక్యంలో చెప్పాడు. రాజ్యాంగ యంత్రంలో పోలీసులు కార్యనిర్వాహకులు వీళ్ళు తమకు పైసలు విదల్చగల పెద్ద దొంగల్ని వదిలి, చిన్న దొంగల్ని పట్టుకుంటారు. అరుదుగా పెద్ద దొంగల్ని కూడా పట్టుకుని శిక్షించినట్టు నటిస్తారు. రాజ్యాంగ యంత్రం శ్రామిక వర్గాన్ని అణిచివెయ్యడానికే పనికొస్తుంది. రాజ్యాంగ యంత్రం ఏ వర్గం చేతిలో ఆయుధంగా ఉంటే ఆ వర్గ ప్రయోజనాలకే ఉపయోగపడుతుంది.

ప్రస్తుతం రాజ్యాంగ యంత్రం బూర్జువా పాలకవర్గం చేతిలో ఉంది కాబట్టి అది ఆ వర్గ ప్రయోజనాలకే ఉపయోగపడుతుంది. శ్రామిక వర్గ రాజ్యం వస్తే అప్పుడు ఆ వర్గప్రయోజనాలకు ఉపయోగపడుతుంది. మొత్తం మీద రాజ్యాంగ యంత్రం ఒక అణచివేత సాధనంగా ఉండక తప్పదు. అత్యున్నతమైన సమాజం ఏర్పడ్డప్పుడు అంటే కమ్యూనిస్టు వ్యవస్థలో రాజ్యం అదృశ్యం అవుతుందని మార్క్స్ అనడంలోని అంతరార్థం ఇదే.

రావిశాస్త్రి లంపెన్ వర్గాల జీవితం గురించి వాస్తవికంగా చిత్రించినా, అది వాస్తవిక దృక్పథమే అవుతుందిగాని విప్లవ దృక్పథం కాదంటాడు బాలగోపాల్. దుర్భరమైన ఈ జీవన పరిస్థితుల్ని మార్చగలిగింది శ్రామిక వర్గం మాత్రమే. ఆ వర్గం గురించి రావిశాస్త్రి రచనలు చేసి వుంటే బాగుండేదని కూడా అంటాడు. అదే నిజమైన విప్లవ దృక్పథం అని బాలగోపాల్ తన అభిప్రాయాన్ని నిర్మొహమాటంగా చెప్పాడు.

❖ ❖ ❖

జాతీయోద్యమం గురించీ, అందులో గాంధీపాత్ర గురించీ బాలగోపాల్ వ్యక్తం చేసిన అభిప్రాయాలు కూడా ఒక మార్క్సిస్టు విమర్శకుడిగా నిక్కచ్చిగానే కనిపిస్తాయి. జాతీయోద్యమం అనగానే మనకు ఇవాళ గుర్తొచ్చేది కాంగ్రెస్ పార్టీయే. కానీ ఆనాడు జాతీయోద్యమాన్ని నడిపింది కాంగ్రెస్ పార్టీ మాత్రమేనని ప్రజలు అనుకున్నారా? అనుకోలేదనే బాలగోపాల్ అభిప్రాయం. జాతీయోద్యమం గురించిన స్వాతంత్ర్యానంతరం ఆ అభిప్రాయాన్ని మనకు బలవంతంగా కలిగించారని అంటాడు. కాంగ్రెసేతర పార్టీలూ, సంస్థలూ, ఉద్యమాలూ చేసిన కృషిని 'విజేతల చరిత్ర' మింగేసిందంటాడు. ఆనాడు ప్రజలలోని వివిధ వర్గాలు కాంగ్రెస్ గురించీ, గాంధీ గురించీ నిజంగా

ఏమనుకున్నారో ఇవాళ అంతు చిక్కని విధంగా తయారైందంటాడు. చౌరా చౌరీలు ప్రజలు దౌర్జన్యం చేశారని గాంధీ ఉద్యమాన్ని విరమించుకున్నప్పుడు జనం నిజంగా మహాత్ముడనుకున్నారా లేక వెర్రివాడనుకున్నారా అని ప్రశ్నించుకుంటాడు. బహుశా మహాత్ముడనీ, వెర్రివాడనీ అనుకోనుండకపోవచ్చుగానీ, బ్రిటిష్ ఏజెంటేమోనన్న అనుమానం ఎవ్వరికీ కలగలేదంటే నమ్మడం కష్టం అంటాడు. గాంధీ మహాత్ముడవడానికి 1952 తర్వాత కమ్యూనిస్టు పార్టీ కూడా తనవంతు పాత్రను నిర్వర్తించింది. తెలంగాణా పోరాట విరమణ తర్వాత కమ్యూనిస్టు పార్టీ తన వ్యూహాన్ని మార్చుకున్నది. బాలగోపాల్ మాటల్లో చెప్పాలంటే గాంధీనీ, కాంగ్రెస్‌నూ 'బాధ్యతా రహితంగా' తిట్టడం మానేసింది. దాంతో కాంగ్రెస్ పార్టీ జాతీయ శక్తిగా ఎదిగింది. నిజానికి గాంధీకి సామాజిక పురోగమన దృక్పథం లేకపోయినప్పటికి, ప్రజల్ని కదిలించి జాతీయోద్యమం నడిపిన మహాత్ముడయ్యాడు. ఇటువంటి చారిత్రక శకలాల్ని చిత్రించిన సాహిత్యంలో ఉప్పల లక్ష్మణరావు నవల 'అతడు - ఆమె' ఒకటని బాలగోపాల్ గుర్తించాడు. ఈనవలలో భార్యాభర్తలుగా ఉన్న శాస్త్రి, శాంతం అనే రెండు పాత్రలు కాంగ్రెస్ పార్టీ సామాజిక స్వభావానికి చెందిన రెండు పార్శ్వాలకు ప్రతినిధులంటాడు బాలగోపాల్. కార్మికులు, కూలీలు, రైతులు తమ సంఘాల ద్వారాగానీ, ఏ సంఘాలూ లేకుండాగానీ జాతీయోద్యమంలో పాల్గొన్నారు. ఉద్యమ లక్ష్యంతోబాటు వీళ్ళకు వేతనాలపెంపు, శిస్తుభారం తగ్గింపు వగైరా తమ వర్గాలకు సంబంధించిన ప్రత్యేక ప్రయోజనాలూ ఉన్నాయి. అయితే వీళ్ళెప్పుడూ ఒక వర్గంగా ఐక్యంగా లేదా సంఘటితంగా లేరు. ఆ వర్గానికి ప్రతినిధి పాత్రలు ఈ నవలలో లేవు. విస్తరిస్తున్న బూర్జువా భూస్వామ్యవర్గం ఒకటైతే, మధ్యతరగతి వర్గం మరొకటి. ఈ రెండు వర్గాలకూ వరసగా శాస్త్రి, శాంతం ప్రతినిధులు, బూర్జువా భూస్వామ్య ధనికవర్గం కాగ్రెస్‌ను పోషించడమే గాదు నడిపింది కూడా. ఆ నడపడంలో తన అవసరాలకు అనుగుణంగా పార్టీని మలచుకుంది. ఇక మధ్యతరగతి కాంగ్రెస్ పార్టీకి సత్యాగ్రహుల్నీ, స్థానిక నాయకుల్నీ, వాలంటీర్లనీ ఇచ్చింది. ఉద్యమగతిని గాంధీరూపంలో నిర్ణయించేది బూర్జువా భూస్వామ్య వర్గం అయితే, వీధుల్లోకి వచ్చి లాఠీ దెబ్బలు తినేది మధ్యతరగతి వర్గం. ఉప్పు సత్యాగ్రహం రోజుల్లో శాంతం ఖద్దరు ధరిస్తే ఇంత తొందరెందుకు, కూతురికి పెళ్ళి చేసిం తర్వాత ఇద్దరం కలిసే ఉద్యమంలో దిగొచ్చు అంటాడు శాస్త్రి. అవసరం వచ్చినప్పుడు ఉద్యమంలో దిగడం అనే మధ్యతరగతి స్వభావం శాంతంలో కనిపిస్తే, కుటుంబ అవసరాలు తీర్చుకోవడం ముఖ్యం అనే భూస్వామ్య బూర్జువా స్వభావం శాస్త్రిలో కనిపిస్తుంది. దీన్నే బాలగోపాల్ ఒక పోలికతో బాగా చెప్పాడు 'కాంగ్రెస్ అనే బ్రహ్మకు ధనికులు వెన్నెముక, గుండె, మెదడు అయితే పెటీ బూర్జువా వర్గం కాళ్ళు, పాదాలు, అంతరాత్మ' అని.

రెండవ ప్రపంచయుద్ధం ప్రారంభమయ్యాక బ్రిటన్ ఒకవైపు జర్మనీ ఇంకో వైపు ఉండడంతో భారత జాతీయోద్యమంలో ఎటువైపు మొగ్గాలనే విషయంలో సందిగ్ధాలూ, సందేహాలూ ఏర్పడ్డాయి. భారతదేశంపై పెత్తనం చేస్తున్న బ్రిటన్‌ను సమర్థించాలా, లేక బ్రిటన్ శత్రువు జర్మనీని సమర్థించాలా లేక మరో మూడో మార్గం ఏదైనా ఉందా అనే సందేహాలు సహజంగానే వచ్చాయి. ఈ అన్ని సందేహాలకూ అన్ని పాత్రలూ 'అతడు - ఆమె' నవలలో ఉన్నాయి. వీటితో బాటు అదీ నిజమే ఇదీ నిజమే అనుకునే తటస్థ పాత్రలు కూడా ఉన్నాయి. గాంధీ గురించీ, కాంగ్రెస్ పార్టీ గురించీ ఇవాళ మనకున్న లేదా మనపై బలవంతంగా రుద్దిన అనుకూల అభిప్రాయాలూ, గొప్ప అభిప్రాయాలూ మాత్రమే ఈ నవలలో ఉండవు. గాంధీ, కాంగ్రెస్‌ల గురించి రాదగిన సందేహాలను కూడా చిత్రించడం ఈనవల విశిష్టతగా బాలగోపాల్ అభిప్రాయపడ్డారు.

❖ ❖ ❖

'రూపం-సారం' సంకలనంలో కుటుంబరావు సాహిత్యం గురించి రెండు వ్యాసాలున్నాయి. ఈ సందర్భంగా బాలగోపాల్ కుటుంబరావు సాహిత్యాన్ని అంచనా వెయ్యడమేగాక, సాహిత్యం గురించి కొన్ని సూత్రీకరణాలు కూడా చేశాడు. వాటిలో, ముఖ్యమైనది గొప్ప రచనకు ఆయన ఇచ్చిన నిర్వచనం. "సమకాలీన సమాజంలో వస్తున్న మార్పులకు, చరిత్రాత్మకమైన పరిణామాలను, ఆ వర్తమానంలో గోచరించే భవిష్యత్తును ఆ తరం వారికీ, తరువాతి తరాలవారికి కళ్ళకు కట్టినట్టు చూపించే రచన గొప్ప రచన" అన్నది ఆ నిర్వచనం. ('రూపం-సారం' పేజి 11.)

ఈ నిర్వచనంలో గొప్ప రచనకు బాలగోపాల్ మూడు లక్షణాలు చెప్పాడు. మొదటిది సమకాలీన సమాజంలో వస్తున్న మార్పులు. వీటిని చాలామంది రచయితలు చిత్రించగలరు. పాఠకులకు కూడా ఇవి తెలుస్తూనే ఉంటాయి. వీటిని మాత్రమే చిత్రించి అదే వాస్తవికత అంటే కుదరదు. రెండోది ఇంతకంటే ముఖ్యమైన లక్షణం. అదే చరిత్రాత్మకమైన పరిణామాలను చిత్రించాలనడం. ఇది అందరికో సాధ్యమయ్యేదికాదు, మనకాలంలో వస్తున్న మార్పులలో ఏవి చరిత్రాత్మకమైనవో, ఏవి కావో గుర్తించడం చాలా కష్టం. దానికి నిశితమైన పరిశీలన కావాలి. ఈ మార్పుల్ని చిత్రించగలిగితే అది నిజమైన వాస్తవికత. ఇక మూడోది అనుకున్నంత సులభం కాదు. దీనికి రచయితకు దూరదృష్టి ఉండాలి. సమాజంలో కలిగే చారిత్రక పరిణామం తెలియాలి. ఈరెండు, మూడు లక్షణాలు ఒక రచనలో కనబడాలంటే ఆ రచయితకు మార్క్సిస్టు పరిజ్ఞానం తప్పనిసరి.

సమకాలీన సమాజంలో వస్తున్న మార్పుల్ని విశ్వనాథ సత్యనారాయణ వంటి తిరోగమన దృక్పథం ఉన్న రచయితలు కూడా చిత్రించగలరు. గ్రామాలకు కొత్తగా కరెంటు సౌకర్యం ఏర్పడుతున్న రోజుల్లో కరెంటు స్తంభాలు నాటడానికి అడ్డంగా ఉన్న ఒక చెట్టును నరికితే, దని కొమ్మపై గూడు కట్టుకొని జీవించే రెండు పక్షులు గూడులేని పక్షులై పోయాయని విశ్వనాథ బాధపడతాడు. జీవరాసుల పట్ల ఆయనకున్న బాధ గౌరవించదగిందే. అయితే ఆ బాధ మనుషుల పట్ల కూడా ఉండాలి. పెంపుడు కుక్కకు రోగం వస్తే విపరీతంగా బాధపడి వందలు వేలు ఖర్చుపెట్టే వాళ్ళు మనుషుల కష్టాల్ని అసలు పట్టించుకోకపోవడం ఆ వ్యక్తుల్లో ఉన్న ఒక వైరుధ్యం. మనిషి, జంతువు ఈ రెండు జీవరాసులను రక్షించే క్రమంలో వైరుధ్యం ఏర్పడినప్పుడు మనిషి మనిషికే ప్రాధాన్యత నివ్వడం తప్పుకాదు. ఇద్దరినీ కాపాడడానికి ఆ మనిషి 'దేవుడు' కాడు. (లేని దేవుడికి మనం ఎన్ని అద్భుత శక్తులయినా అంటగట్టవచ్చు) ఇద్దరినీ కాపాడాలన్న మనిషి కోరిక ఒక ఆదర్శం. అది ఆచరణ సాధ్యం కానప్పుడు మనిషి కర్తవ్యం ఏమిటన్నదే ప్రశ్న. కారు డ్రైవరు కుక్కనో, కోడినో తప్పించబోయి యాక్సిడెంట్ చేసి మనుషుల్ని చంపడం మనిషికి ఆదర్శం కాదు.

విజ్ఞాన శాస్త్ర అభివృద్ధి క్రమంలో కరెంటును కనుక్కోవడం ఒక పెద్ద మలుపు. కరెంటు మనిషి జీవన విధానాన్నే మార్చేసింది. ఉత్పత్తి వేగాన్ని పెంచింది. కరెంటు అనే ఒక ఆధునిక విజ్ఞానశాస్త్ర సౌకర్యాన్ని అడ్డుకోవడం ఎవరి తరమూకాదు. అడ్డుకోవలసిన అవసరమూ లేదు. ఆ కొమ్మ మీద గూడు కోల్పోయిన పక్షులు మరో చెట్టుకొమ్మను సులభంగానే వెతుక్కుంటాయి. పెద్ద పెద్ద ప్రాజెక్టుల వల్ల గూడు కోల్పోయి నిర్వాసితులైన ప్రజలు మరో గూడు వెతుక్కోవడం అంత సులభం కాదు. లక్షలాది ఎకరాల పొలాల్లో పంటలు పండించడం కోసం వేలాదిమంది నిరుపేదలు నిర్వాసితులయితే అటు ప్రభుత్వంగానీ, ఇటు పక్షులపై సానుభూతి చూపించే భూతదయాపరులుగానీ పట్టించుకోవడం లేదు. ప్రాచీన కాలంలో శ్రమజీవులు కనుగొన్న నాగలి, ఆధునిక కాలంలో శాస్త్రవేత్తలు కనుగొన్న కరెంటు ఉత్పత్తిని గణనీయంగా పెంచి వ్యవస్థలో మార్పులకు శ్రీకారం చుట్టినది. స్థిర వ్యవసాయంతో భూస్వామ్య వ్యవస్థ ఏర్పడడానికి నాగలి ఉపయోగపడితే,

పారిశ్రామికీకరణతో పెట్టుబడిదారీ సమాజం ఏర్పడడానికి కరెంటు ఉపయోగపడింది. ఇవి సమాజంలో చారిత్రక పరిణామాలకు దోహదకారులైనవి.

పట్టణాలకూ, గ్రామాలకూ కరెంటు రావడం అనే సమకాలీన సమాజంలో కలిగిన మార్పును విశ్వనాథ సాధారణమైన మార్పుగా చూశాడేగాని, దాని చారిత్రక అనివార్యతను గుర్తించలేదు. పైగా వ్యక్తిగత జీవితంలోనూ, సమాజంలోనూ ఆ కరెంటు వల్ల కలిగిన ఫలితాల్ని విశ్వనాథ కూడా ఏమాత్రం వ్యతిరేకించకుండా అనుభవించగలిగాడు. ఈ ఆధునిక విజ్ఞాన శాస్త్ర అభివృద్ధిని అంగీకరించి, దానివల్ల సమాజంలో రాబోయే ఫలితాల్ని ఊహించగలిగితే విశ్వనాథ కూడా ముందుచూపున్న రచయిత అయ్యుండేవాడు. ఆయన భాషలో చెప్పాలంటే ఆయన లలాట లిఖితం అలావుంది, ఎవరు మార్చగలరు!

ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణ 'మాలపల్లి' నవలలో తక్కెళ్ళ జగ్గడి పాత్ర ఉన్నవ ముందుచూపుకు నిదర్శనం. ఉన్నోళ్ళను కొల్లగొట్టి పేదోళ్ళకు పంచాలనే అతని అవగాహన మోటుగా కనిపించవచ్చుగానీ, నిజానికి జరగాల్సింది అదేకదా. అయితే ఒక వ్యక్తీ కొద్దిమంది వ్యక్తుల్లో చెయ్యవలసిన పని కాదిది. ఒక స్పష్టమైన సైద్ధాంతిక దృక్పథంతో ఉద్యమ రూపంలో నిర్వర్తించవలసిన బృహత్తర కార్యక్రమం అది. 1917లో సోవియట్ యూనియన్‌లో సోషలిస్టు వ్యవస్థకు మార్గం ఏర్పడిన నేపథ్యంలో, భారతదేశంలో ఇంకా కమ్యూనిస్టు పార్టీ కృషి ప్రారంభంకాని దశలో 1920లలో ఉన్నవ ఇలా మోటుగానయినా సరే ఊహించగలగడం, దానికి సాహిత్యరూపం ఇవ్వడం బాలగోపాల్ చెప్పిన వర్తమానంలో గోచరించే భవిష్యత్తును సూచించడమే. కాబట్టి గొప్ప రచనకు బాలగోపాల్ యిచ్చిన నిర్వచనం మార్క్సిస్టు సాహిత్య సిద్ధాంతానికి ఒక ముఖ్య సాధనమే.

మొదటి, రెండవ ప్రపంచ యుద్ధాల కాలంలో మధ్యతరగతిలోని కొందరు క్రమంగా ఒక మోస్తరు పెట్టుబడిదార్లుగా ఎదగడం కుటుంబరావు కథల్లో కనిపిస్తుందని బాలగోపాల్ చేసిన విశ్లేషణ కూడా గొప్ప రచనకు ఆయనిచ్చిన నిర్వచనానికి సంబంధించినదే. మధ్యతరగతి మనుషుల్లాగా ఆర్థిక సంక్షోభాలకుగురై, అప్పులు చేసి, పైరవీకారుల్ని ఆశ్రయించి, ఏవో పర్మిట్లు, కోటాలు, లైసెన్సులు కాంట్రాక్టులు సంపాదించి ధనికులై పెట్టుబడిదారులుగా అవతారాలెత్తిన ఒక వర్గం గురించిన చిత్రణ కుటుంబరావు రాసిన 1940లనాటి కథల్లో కనిపించడం చారిత్రకమైన పరిణామాన్ని సూచించడమే. అయితే వీళ్ళు ఉత్పత్తిని పెంచే పారిశ్రామిక పెట్టుబడిదార్లుకారు, దళారీ పాత్ర నిర్వర్తించే పెట్టుబడిదార్లు, వెళ్ళనే లంపెన్ పెట్టుబడిదార్లు అంటారు. "ఉత్పాదక శ్రమ చేయకుండా ఉత్పాదక శ్రామికులను ఆవరించి జీవించే అథో ప్రపంచ నివాసులు లంపెన్ కార్మికులయితే, ఆ ఉత్పాదక శ్రామికులను దోచుకునే పారిశ్రామిక పెట్టుబడిదార్ల ప్రపంచాన్ని ఆవరించి జీవించే వాళ్లు లంపెన్ పెట్టుబడిదార్లు". (రూపం -సారం' పేజి 13)

భూస్వామ్య విలువలతో ఉన్న ఒక శ్రామికుడు - డబ్బుకు విలువ ఇచ్చే పెట్టుబడిదారీ సమాజ మనస్తత్వాన్ని అలవర్చుకున్న అసలు సిసలైన కార్మికుడుగా మారిన క్రమాన్ని కుటుంబరావు చిత్రించాడని బాలగోపాల్ విశ్లేషించిన 'కొత్త జీవితం' అనే కథ చారిత్రక పరిణామాన్ని సూచించేదే. ఈ కథలోని విఠల్ అనే వ్యక్తి కుటుంబ పోషణకోసం పట్టణం వెళ్ళి ఒక ఫ్యాక్టరీలో కర్మికుడవుతాడు. ప్రతినెలా తాను మిగిల్చి పంపే డబ్బుతో తనతల్లి అప్పుతీర్చేసి ఉంటుందని అనుకుంటాడు. కాని ఆమె అప్పుతీర్చకుండా చాదస్తపు ఆచారాలకు ఖర్చుపెట్టిందని తెలిసి బాధపడతాడు. అంతేగాక తన శ్రమను తన కుటుంబ సభ్యులు గౌరవించలేదని ఆవేదన చెంది కోపపడతాడు. సమ్మె సందర్భంగా తోటి కూలీలు చూపించిన పరస్పర ఆదరాన్ని గుర్తు చేసుకుంటాడు. ఇక నుంచి ఇంటికి ఒక్కపైసా కూడా పంపకూడదని నిర్ణయించుకొని తనగ్రామం నుంచి పట్టణానికి వస్తాడు. ఇప్పుడతను నిజమైన పారిశ్రామికుడని కుటుంబరావు అంటాడు. విఠల్ అనే కార్మికుడు తన కుటుంబంలో ఉన్న భూస్వామ్య విలువలకూ, బూర్జువా విలువలకూ సంఘర్షణ అనే విషయాన్ని గుర్తించలేదంటాడు బాలగోపాల్. ఇష్టం ఉన్నా లేకున్నా ఇలాంటి పరిణామాలు అనివార్యంగా వస్తాయని చెప్పడమే కథ లక్షణం.

విప్లవ సాహిత్య విమర్శకులు కుటుంబరావునుండి నేర్చుకోవలసిన ఒక పద్ధతిని బాలగోపాల్ వివరించాడు. విప్లవ సాహిత్యం అభివృద్ధి చెందాలంటే దాంతోబాటు విప్లవ సాహిత్య విమర్శ అభివృద్ధి చెందాలి. ఈ విషయాన్ని కుటుంబరావు ఇలా చెప్పడు. ఇదేదో విప్లవ సాహిత్యానికి చెందిన విషయం గదా, మనకు సంబంధించింది కాదని సాధారణ పాఠకుడు అనుకుంటాడని ఊహించి కుటుంబరావు ఆ విషయాన్నే ఇలా చెబుతాడు. మంచి సాహిత్యం రాయాలంటే మంచి సాహిత్య విమర్శ రావాలని అంటాడు . 'మంచి' అనే సాధారణ పదాల్నే ఉపయోగించి విషయాన్ని పాఠకులకు ఎక్కించిన తర్వాత మంచి అనేది వర్గస్వభావాన్ని బట్టి ఉంటుందని చివర్లో వివరిస్తాడు. మార్క్సిజం తెలియని పాఠకుల్ని మార్క్సిజం వైపుకు తిప్పడానికి ఈ రకమైన శిల్పం ఉపయోగపడుతుంది. కుటుంబరావులోని వ్యాసరచనా శిల్ప రహస్యాలలో ఇదొకటి.

"శాస్త్రజ్ఞానం అన్న వ్యాసంలో కుటుంబరావు శాస్త్రీయ దృక్పథం ఏర్పడాలంటే చరిత్ర గురించి కూడ శాస్త్రీయంగా ఆలోచించాలి అంటాడు. ఆయన వివరించకుండ గాలిలోకి విసిరేసిన అమూల్యమైన వాక్యాలలో ఇది ఒకటి''. ('రూపం-సారం' పేజి 41.) చరిత్ర గురించి శాస్త్రీయంగా ఆలోచించడం నేర్చుకుంటే తక్కిన అన్ని విషయాల గురించి శాస్త్రీయంగా ఆలోచించే శక్తివస్తుందని కుటుంబరావు అభిప్రాయం. అందుకే మార్క్సిజం మూల సూత్రాలలో చారిత్రక భౌతిక వాదానికి అంత ప్రాధాన్యం ఉంది. శాస్త్రీయంగా ఆలోచించలేకపోవడానికి కారణం ఏమిటి? చరిత్ర నుండి మనకు కొన్ని సామాజిక శక్తులు సాంస్కృతిక రూపంలో మన మనసులలో తిష్టవేసి కూర్చుంటాయి. వాటిలో ప్రగతి శీలమైనవీ, ప్రగతినిరోధకమైనవీ రెండూ ఉంటాయి. ప్రగతి నిరోధకమైనవి మన ఆలోచనలకు గుదిబండలుగా తయారవుతాయని బాలగోపాల్ అంటాడు. వాటిని తొలగించాలంటే వాటి మూలాలు తెలుసుకోవాలి. అలాంటి వాటిలో కులతత్వం, మత మౌఢ్యం, శ్రామిక వ్యతిరేకత మొదలైనవి కొన్ని ముఖ్యమైనవి. వీటిని వదిలిపెట్టకుండా దేన్ని గురించయినా శాస్త్రీయంగా ఆలోచించడం కష్టం. అయితే వీటన్నింటినీ వరుస పెట్టి ఒక్కొక్కదాన్ని వదిలిపెట్టే దాకా శాస్త్రీయమైన ఆలోచన ఉండదా? శాస్త్రీయంగా ఆలోచించే క్రమంలోనే ఆ ఆలోచనకు సంబంధించిన ఆచరణ క్రమంలోనే వాటిని తొలగించుకునే శక్తి కూడా తోడవుతుంది.

కుటుంబరావు మార్క్సిస్టు విమర్శకుడయినంత మాత్రాన బాలగోపాల్ ఆయనలోని పరిమితుల్ని చెప్పకుండా వదల్లేదు. అవి మార్క్సిజానికున్న పరిమితులుగా గాక, మార్క్సిస్టు విమర్శకుడనే వ్యక్తికున్న పరిమితులుగా బాలగోపాల్ చూశాడు. అలాంటి పరిమితుల్లో కుటుంబరావుకున్న ఒక పరిమితి మధ్యతరగతి పాఠకులకు వాళ్ళభాషలో చెప్పి వాళ్ళను మార్క్సిజం వైపు తిప్పాలనుకోవడం. ఈ టెక్నిక్ మంచిదేగాని అది శ్రుతిమించకూడదని బాలగోపాల్ అభిప్రాయం. తగిన శాస్త్రీయ పరిభాషలు లేకుండా, సిద్ధాంత చట్రం లేకుండా శాస్త్రీయంగా ఆలోచించడం సాధ్యమేననే అపోహను అది కలిగించే ప్రమాదం ఉందంటాడు.

బూర్జువా హేతువాదులకు వాళ్ళ భాషలోనే చెప్పే ప్రయత్నం 'అనవసరమయిన నమ్మకాలు' లాంటి వ్యాసాలలో ఉన్నట్టు బాలగోపాల్ గుర్తించాడు. మూఢనమ్మకాలను ప్రమాదరకమైనవి కొన్ని అనీ, అంత ప్రమాదకరం కానివి కొన్ని అనీ విభజించడంలో కుటుంబరావు తనకు తాను ఒక పరిమితిని విధించుకుంటున్నాడు. అది ఒక ఎత్తుగడగానే కావచ్చు గాక.

ఆ పరిమితి అంత ప్రమాదకరం కాని మూఢవిశ్వాసాలను కలిగుండవచ్చనే భావన పాఠకులలో ఏర్పడడానికి అవకాశం కల్పిస్తుంది. దీనికన్నా వర్గపోరాటానికి ప్రతిబంధకంగా ఉన్నవీ, ప్రతిబంధకంగా లేనివీ అనే పద్ధతిలో మూఢవిశ్వాసాలను విభజించవచ్చని బాలగోపాల్ భావిస్తాడు. అంటే వర్గపోరాట క్రమంలో ఒక్కో దశలో కొన్ని కొన్ని మూఢవిశ్వాసాలను పట్టించుకోవాలన్నది ఆయన అభిప్రాయం.

లంపెన్ బూర్జువా వర్గాన్ని దానికి సామాజికంగా సన్నిహితమయిన మధ్యతరగతి కళ్ళతో చూపించడంవల్ల కుటుంబరావుకు వ్యంగ్యశైలి అలవడిందనీ, కొందరికది సంతృప్తి కలిగించవచ్చుగాని మార్క్సిస్టు దృక్పథం నుండి అదొక తీవ్రమయిన పరిమితి అంటూ బాలగోపాల్ ఆ పరిమితే బూర్జువా విమర్శకులకు కుటుంబరావు పట్ల ఒక సద్భావం ఏర్పడడానికి కారణమైందన్నాడు. విప్లవ సాహిత్యంలో ఈ శైలికి చాలా తక్కువ ప్రాధాన్యం ఉంటుందనీ, విప్లవ సాహిత్యానికి ఒక రకమైన ఉదాత్త గంభీరమైన శైలి అవసరమవుతుందనీ మొత్తం విప్లవ సాహిత్యాన్ని చూస్తే మనం సులభంగానే అర్థం చేసుకోవచ్చు. అందుకే కుటుంబరావుపట్ల బూర్జువా విమర్శకులు చూపుతున్న ఆదరణ అల్లం రాజయ్య పట్ల చూపరని 1982లోనే 27ఏళ్ళక్రితం బాలగోపాల్ చేసిన ఊహ ఇప్పటికి నిజమే అయింది. కుటుంబరావు ఈ కథలు రాసేనాటికి భారతదేశంలో వర్గపోరాటం తీవ్రంగా లేనిమాట నిజమే అయినా, లంపెన్ బూర్జువా వర్గాన్ని దాని మోసపూరిత వ్యాపారానికి బలయిన పేదవాళ్ళు కళ్ళతో చూపించి ఉంటే మరికొంత న్యాయంగా ఉండేదనీ, ఈ పరిమితిని కుటుంబరావు 1970 తర్వాత అంటే నక్సల్బరీ శ్రీకాకుళ పోరాటాలు ప్రారంభమయ్యాక, విప్లవ రచయితల సంఘం ఏర్పడ్డాక తన వ్యాసాలలో అధిగమించాడనీ బాలగోపాల్ అన్నమాట వాస్తవం. అయితే ఈ వ్యాసాలు 'విశాలాంధ్ర' వారి చేతిలో సంకలనానికి నోచుకుంటాయా అన్నది అనుమానమేనని ఆనాడు బాలగోపాల్ ఊహించింది కూడా నిజమైంది. విశాలాంధ్ర వారు కథలు, నవలలు, గల్పికలు అచ్చువేశారేగాని వ్యాసాలు వెయ్యలేదు. ఆ బాధ్యతను విరసం నిర్వర్తించింది.

❖ ❖ ❖

రావిశాస్త్రి కుటుంబరావుల విషయాల్లో ఒక చిత్రమైన పోలిక కనిపిస్తుంది. రావిశాస్త్రి చిత్రించిన లంపెన్ శ్రామిక వర్గంగానీ, కుటుంబరావు చిత్రించిన మధ్యతరగతి వర్గంగానీ ప్రత్యక్షంగా విప్లవంలో పాల్గొనేవి కావు. విప్లవంలో పాల్గొనేది ప్రధానంగా రైతాంగ కార్మికవర్గాలు. ఈ వర్గం గురించి రావిశాస్త్రి కుటుంబరావులిద్దరూ రాయలేదు. అలా రాయకపోవడం గురించి వాళ్ళను తప్పుపట్టక్కరలేదు. అది వాళ్ళ పరిమితి. ఈ విషయాన్ని బాలగోపాల్ స్పష్టంగానే గుర్తించాడు. రావిశాస్త్రి లంపెన్‌ల గురించి గాక శ్రామికవర్గం గురించి రాసి ఉంటే బాగుండేదనీ, కుటుంబరావు మధ్యతరగతి కళ్ళతో గాక శ్రామిక వర్గంని కళ్ళతో చూసి రాసి వుంటే బాగుండేదనీ బాలగోపాల్ అనడంలో రావిశాస్త్రి, కుటుంబరావులకున్న పరిమితి ఒక లోపంగానే అర్థమవుతుంది. ఈ పరిమితి లేదా లోపం అన్నది కూడా మొత్తం విప్లవ సాహిత్యంలో ఒక లోటును పూడ్చేదిగానే ఉంటుందని ఎందుకనుకోగూడదు? ఈనాటికి సాహిత్యానికేగాదు, విప్లవ సాహిత్యానికి గూడా పాఠకులు ఎక్కువగా మధ్యతరగతిలోనే ఉన్నారు. శ్రామిక, లంపెన్ శ్రామిక వర్గాలలో విప్లవ సాహిత్యానికున్న పాఠకులు చాలా తక్కువ. ఈ వర్గాలలో పాఠకులకన్నా శ్రోతలు ఎక్కువగా ఉంటారు. చదువుకునే సాహిత్యం కన్నా, వినే సాహిత్యం వారికి అవసరం. ఈ అవసరాన్ని జననాట్య మండలిలాంటి సంస్థలు కొంత తీర్చినా, ఇంకా తీర్చవలసింది చాలానే ఉంది. రావిశాస్త్రి శ్రామిక వర్గం గురించి రాసినా, కుటుంబరావు శ్రామిక వర్గం చూపుతో రాసినా వాళ్ళు చదువుకునే సాహిత్యం రాయగలరేగాని, వినే సాహిత్యం రాయలేరు గదా! మధ్యతరగతి పాఠకులకు విప్లవ భావ చైతన్యం, విప్లవ దృక్పథం, సమాజ పరిణామాల్ని అర్థం చేసుకునే శక్తీ, ఈ వ్యవస్థలోని లోపాలను చూడగల దృష్టీ కలిగించడంలో ఈ ఇద్దరు రచయితలూ నూటికి నూరుపాళ్ళు విజయం సాధించారనే నేననుకుంటున్నాను. నక్సల్బరీ శ్రీకాకుళ పోరాటాల నేపథ్యంలో విప్లవోద్యమ జీవితాన్ని చిత్రించగల అల్లం రాజయ్యలాంటి రచయితలూ, రాగో, సరిహద్దు, వంటి నవలల ద్వారా విప్లవకారుల జీవితాల్ని చిత్రించిన సాధనలాంటి ఉద్యమంలో ఉన్న రచయితలూ ఎలాగూ వస్తారు. ఈ రెండు సాహిత్యాల విప్లవ సాహిత్యం సుసంపన్నం అయిందనే అనుకోవచ్చు.

❖ ❖ ❖

ఇక బాలగోపాల్ మరో పార్శ్వం సాహిత్య విమర్శపై చూపిన ప్రభావాన్ని పరిశీలించడం మన బాధ్యత కూడా.

"ఏ సిద్ధాంతమూ అన్ని ప్రశ్నలకూ సమగ్రమైన సమాధానం యివ్వదు. ప్రతి సిద్ధాంతమూ కొన్ని ప్రశ్నలకు సంతృప్తికరంగా సమాధానం చెపుతుంది. కొన్నిటికి అసంతృప్తికరంగా చెపుతుంది. కొన్నిటికి అసలే చెప్పదు" ఇవి 'కల్లోల కథా చిత్రాలు' అనే తన వ్యాస సంకలనానికి రాసుకున్న 'చివరి మాట' లోనివి. ఈ సంకలనం లోని వ్యాసాల పరిమితుల గురించీ, మార్క్సిజం పట్లా, మార్క్సిస్టుల పట్లా ఏర్పడ్డ అసంతృప్తి గురించీ చర్చించవలసినవి ఈ చివరి మాటలో అనేకం ఉన్నా, వాటి సారాంశం పైన నేను కోట్ చేసిన మాటలలో ఉంది. అంటే ఇతర అన్ని సిద్ధాంతాలూ ఎలా అన్ని ప్రశ్నలకూ సమాధానం ఇవ్వలేవో, మార్క్సిజం కూడా అలాగే ఇవ్వలేదు. ఇతర అన్ని సిద్ధాంతాలూ ఎలా కొన్నిటికి సంతృప్తికరంగా మరికొన్నిటికి అసంతృప్తి కరంగా సమాధానాలు చెబుతాయో, మార్క్సిజం కూడా అలాగే చెబుతుంది. మార్క్సిజం కూడా ఇతర సిద్ధాంతాల లాంటిదేగాని, దాని విశిష్టత ఏమీ లేదన్నట్టుగా బాలగోపాల్ అభిప్రాయపడినట్టు తెలుస్తోంది.

బాలగోపాల్‌లో ఈ మార్పురావడానికి వ్యక్తిగతంగా సబ్జెక్టివ్‌గా ఏ కారణాలున్నాయో తెలియదుగాని, వస్తుగతంగా ఆబ్జెక్టివ్‌గా చూస్తే ఒక కారణం కనిపిస్తుంది. మార్క్సిజాన్ని నమ్మినదశలో అది సర్వరోగనివారిణి అనుకుంటేనే, నమ్మకం సడలిన దశలో అది సర్వరోగ నివారిణి కాదు అని భావించడానికి అవకాశం ఉంటుంది. శాస్త్ర విషయాలలో దేనికయినా పరిమితులుంటాయనేది ఎంత నిజమో, ఆ పరిమితుల్ని అంగీకరిస్తూనే, ఇతర అన్ని సిద్ధాంతాలకంటే మార్క్సిజం సమాజ గమనాన్ని అర్థం చేసుకోడానికి ఉపయోగపడే గొప్ప సాధనం అన్నదీ అంతే నిజం. అంతేకాదు, సమాజాన్ని మార్చడానికి ఆచరణ సాధ్యమయిన ఒక దిశానిర్దేశాన్ని కలిగించిందన్నదీ అంతే సత్యం. ఏదీ సమగ్రం కాదు, ఏదీ సంపూర్ణం కాదు, నిజమే. అన్నిటికీ పరిమితులున్నాయి. అదీ నిజమే. అయితే? మార్క్స్ కలలుగన్న సమసమాజం పరిపూర్ణమైనదా? ఇప్పటికి పరిపూర్ణమైనదే కావచ్చు. కానీ అప్పటికి అది పరిపూర్ణం కాకపోవచ్చు. పరిపూర్ణం అనేది ఒక ఆదర్శం అనుకుంటే, ఆ ఆదర్శం వైపు వెళ్ళడానికి సహకరించేది మార్క్సిజం. ఎప్పటికప్పుడు మానవుడు అసంతృప్తి చెందకపోతే, ఆ అసంతృప్తిని తొలగించుకుని సంతృప్తిని పొందలేడు, ఎప్పటికప్పుడు అప్పటికంటే ఉన్నతమైన జీవితాన్ని పొందాలనుకుంటాడుగాని, ఒకే సారి సంపూర్ణ జీవితాన్ని పొందలేడు. అందరు తత్వవేత్తలూ ప్రపంచాన్ని రకరకాలుగా వ్యాఖ్యానించారుగాని, ఎన్ని పరిమితులతోనయినా దాన్ని మార్చడానికి మార్గం చూపింది మార్క్స్. ఈ మార్గంలో వెళ్ళే క్రమంలో వచ్చే సమస్యల్ని పరిష్కరించుకునే శక్తిని మార్క్సిజం ఇస్తుందన్న నమ్మకం ఉంటే చాలు. సోషలిస్టు, కమ్యూనిస్టు వ్యవస్థల తర్వాత ఏ సమస్యలు వస్తాయి? వాటికి పరిష్కార మార్గాలేమిటి? వాటిన్నిటినీ ఇప్పుడే తెల్సుకోవాలనుకోవడం సాధ్యం కాదు. అది మార్క్సిజమూ కాదు. ప్రపంచాన్ని మార్చడానికుపయోగపడే మార్క్సిజం, తాను కూడా మార్పులకు లోను కాకుండా ఉండదు. అందుకే మార్క్సిజం జడపదార్థం కాదు, సజీవ నిత్యనూతన చైతన్య పదార్థం.

మార్క్సిస్టుల పట్ల మాత్రమేగాక, మార్క్సిజం పట్ల కూడా అసంతృప్తి కలిగిన దశలో బాలగోపాల్ సాహిత్యం గురించి ఎలాంటి అభిప్రాయాలు వ్యక్తం చేశాడో చూద్దాం.

"జీవితంలోని ఖాళీలను పూర్తి చేయడం సాహిత్యం పాత్ర అని చెప్పవచ్చు. దానికి వేరే ఏ కర్తవ్యాన్ని అప్పగించడంలోనూ అర్థం లేదు".

"సంపూర్ణమైన మంచి, సంపూర్ణమైన సుఖం, సంపూర్ణమైన సౌందర్యం, సంపూర్ణమైన సాహసం మొదలైనవన్నీ పరిపూర్ణతా భావనలో భాగమైనవే.

నిజ జీవితానికీ, ఈ పరిపూర్ణతా భావనకూ మధ్యనున్న అంతరం జీవితంలోని ఖాళీలలో ఒకటి. అది కల్పించే దాహం సాహిత్యానికి గొప్ప దోహదకారి అయింది."

"మానవ అస్తిత్వంలోని ఈ రకరకాల 'ఖాళీలు' సాహిత్యం జన్మస్థలం, దాని కార్యక్షేత్రం. అటువంటి ప్రక్రియ మనిషి అస్తిత్వ నైజం వల్లనే అవసరమయింది. సాహిత్యానికి ఉండే ఈ నైజాన్ని గుర్తించి దానితో సమసమాజ ఆదర్శానికి అనుగుణంగా వ్యవహరించడం నేర్చుకోగలిగితే దానికి ఏమైనా ప్రమాణాలు రూపొందించుకోగలిగితే అది ప్రజా సాహిత్య సిద్ధాంతం కాగలదు. సోషలిస్టు సాహిత్య సిద్ధాంతం కాగలదు. 'కళ ప్రజల కోసం' అనే నినాదానికి వేరే ఏ కార్యరూపం ఇచ్చే ప్రయత్నం చేసినా, అది సాహిత్యానికిగానీ, ప్రజలకుగానీ మేలు చేయదు".

"ఉద్యమాలు మానవ జీవితంలో ఎప్పుడూ ఒక చిన్న భాగం మాత్రమే. సాహిత్యం పాత్ర దానికి పరిమితం కాదు. అది జీవితమంత విస్తృతమైనది".

ఈ మాటలన్నీ 2001వ సంవత్సరంలో 'ప్రజాతంత్ర' చేసిన ఇంటర్వ్యూలో బాలగోపాల్ చెప్పినవి. సాహిత్యం గురించి బాలగోపాల్ తన అభిప్రాయాన్ని చివరి సారిగా వ్యక్తం చేసింది కూడా ఆ ఇంటర్వ్యూలోనే. వీటికితోడు ఆయన వ్యక్తం చేసిన మరికొన్ని అభిప్రాయాలు ఇలా ఉన్నాయి.

- ప్రజలలో విప్లవోత్తేజం కలిగించడం అనే ఒకే ఒక కర్తవ్యానికి సాహిత్యం పాత్రను పరిమితం చెయ్యకూడదు.

- జీవిత మూలాలకు సంబంధించిన సత్యాన్వేషణ ఇంకా పూర్తి కాలేదు. పూర్తయిందని మార్క్సిస్టులు అనుకుంటున్నారు. తత్వశాస్త్రం రాజకీయాలలోనేగాక సాహిత్యంలో కూడా ఈ రకమైన అధ్యయనం జరగలేదు. సాహిత్యాన్ని శిల్పమే రూపొందిస్తుంది.

జీవితంలోని ఖాళీలను పూర్తి చేయడం సాహిత్యం పాత్ర అని బాలగోపాల్ చెప్పిన అభిప్రాయంతో ఎవరూ విభేదించాల్సిన అవసరం లేదు. అయితే సాహిత్యానికి ఇతర ఏ కర్తవ్యాన్నీ అప్పగించడంతో అర్థం లేదన్న దాన్ని మాత్రం ఏ మార్క్సిస్టు సాహిత్య విమర్శకుడూ అంగీకరించలేడు.

జీవితంలోని ఖాళీలంటే ఏమిటి? మానవుడు ఊహించగలిగిన ఆదర్శప్రాయమైన పరిపూర్ణ జీవితానికీ, ప్రస్తుతం అతడనుభవిస్తున్న వాస్తవిక జీవితానికీ మధ్య ఎంతో అంతరం ఉంది. ఈ అంతరమే జీవితంలోని పెద్ద ఖాళీ. దీని ఆధారంగా ఇంకా అనేక ఖాళీలను గుర్తించవచ్చు. అవినీతి లేని సమాజాన్ని మానవుడు కోరుకుంటారు. కానీ ఎక్కడ చూసినా అవినీతే. న్యాయంగా ప్రవర్తించాలని మానవుడు కోరుకుంటాడు. కానీ న్యాయాన్ని అనుసరించేవాడు కష్టాల పాలవుతాడు. శ్రమకు తగిన ఫలితం కావాలని మానవుడు కోరుకుంటాడు. కానీ శ్రమకు తగిన ఫలితందాదు కుల మత బేధాలుండకూడదనుకుంటాడు. కానీ జీవితంలో అణువణువునా అవి కనిపిస్తుంటాయి. అందరూ సమానం అనుకుంటాడు. ఆ సమానత్వం ఎక్కడా కనబడదు. ఇలా జీవితంలో ఎన్నో ఖాళీలు ఉంటాయి. ఈ ఖాళీలను పూర్తి చేసుకోవాలన్న కోరిక, తపన మానవుడిలో ఉంటాయి. యుగ యుగాలుగా ఇవి నెరవేరలేదు. ఇవి నెరవేరడానికి ఇంకా చాలా కాలం పడుతుందని కూడా అతనికి తెలుసు. ఒక్కోసారి అసలు అవి ఎప్పటికైనా నెరవేరతాయా అన్న సందేహం కూడా రావచ్చు. అయినా మానవుడు వాటిని నెరవేర్చుకోడానికి తన ప్రయత్నాన్ని కొనసాగిస్తూనే ఉంటాడు.

ఆదిమానవుడి కాలం నుంచి ఈనాటి వరకు మానవ ప్రస్థానాన్ని పరిశీలిస్తే, అందు ఎన్నో ఖాళీలను పూర్తి చేసుకుంటూ వచ్చిన వైనం అర్థమవుతుంది. ఒకనాడు ప్రత్యక్ష బానిసగా బతికినవాడు కాలక్రమంలో ఆ బానిసత్వాన్ని తొలగించుకోగలిగాడు. అయితే పరోక్షంగా బానిసత్వం ఎంతో కొంత ఉంటుంది. ముందు ముందు దాన్ని తొలగించుకోడానికీ నిరంతర ప్రయత్నం సాగిస్తూనే ఉంటాడు. ఆహార సేకరణ దశలోనుంచి ఆహార ఉత్పత్తి దశలోకి వచ్చి, ఇవాళ, అధికోత్పత్తిని సాధించగలుగుతున్నాడు. తక్కువ ఉత్పత్తికీ, ఎక్కువ ఉత్పత్తికీ మధ్య ఉన్న ఖాళీని కొంతమేరకు అధిగమించగలిగాడు. అయితే ఉత్పత్తికీ, ప్రజలందరికీ న్యాయమైన పంపిణీకీ మధ్యగల ఖాళీని ఇంకా పూర్తి చెయ్యలేదు. ఈ ఖాళీని పూర్తి చెయ్యడానికి సోషలిస్టు వ్యవస్థ, ఆ తర్వాత కమ్యూనిస్టు వ్యవస్థా రావాలి.

సాహిత్యంలో ఊహల ద్వారా, కల్పనల ద్వారా ఈ ఖాళీలను పూర్తి చేసుకుని మానవుడు సంతృప్తి పడవచ్చు. ఇలా సంతృప్తి పడడం మంచిదా కాదా అనే సందేహం ఉండనే ఉంది. సాహిత్యం నిజంగానే జీవితంలోని ఖాళీలను పూర్తి చెయ్యగలుగుతుందా? అలా చెయ్యగలుగుతుందనడం వాస్తవం కాదు. ఎందుకంటే సాహిత్యం దానంతటది సమస్యల్ని పరిష్కరించలేదు. సమస్యల పరిష్కారానికి మానవుడు పూనుకొనే విధంగా ప్రేరణ కలిగిస్తుంది. సిద్ధాంతం సమస్యలకు పరిష్కారం చూపిస్తే, సాహిత్యం ఆ పరిష్కారం వైపు మానవుణ్ణి పురి కొల్పుతుంది. కార్యాచరణకు దిగడానికి అవసరమైన చైతన్యాన్నిస్తుంది. ఎన్ని కష్టాలెదురైనా న్యాయం కోసం నిలబడాలన్న పోరాట స్ఫూర్తిని కలిగిస్తుంది. వ్యవస్థ మార్పుకోసం విప్లవాల అవసరాన్ని గుర్తింపజేసి, వాటిలో పాల్గొనాలన్న కాంక్షను రేకెత్తిస్తుంది. జీవితంలోని ఖాళీలను పూర్తి చేస్తున్నట్టు చిత్రించడమేకాదు, సాహిత్యానికి ఇంతటి బృహత్తరమైన పాత్ర ఉంటుంది.

సాహిత్యం ఈ బృహత్తరమైన పాత్రను నిర్వర్తించడానికి ఉద్యమాలు అవసరం. ఉద్యమం అనేది వ్యక్తులు విడివిడిగా నిర్వహించేది కాదు, సమిష్టిగా నిర్వహించేది. ఉద్యమ రూపం ధరిస్తేనే ఏ సమస్యకైనా పరిష్కారం లభించే అవకాశం ఉంటుంది. ఈ వ్యవస్థలోని అవలక్షణాలు గొంగట్లో వెంట్రుకల్లాంటివి. ఒక్కొక్కదాన్ని ఏరివేసే కార్యక్రమం వల్ల ప్రయోజనం ఉండదు. గొంగడినే మార్చాల్సిన పరిస్థితి అనివార్యం. విప్లవం రాగానే వ్యవస్థ దానంతటది మారదు. మారడానికి అవకాశం ఏర్పడుతుంది. విప్లవం విజయవంతం కావడం కష్టంకాదు. దాన్నినిలుపుకొని, వ్యవస్థను సమూలంగా మార్చే ప్రయత్నం చెయ్యడంలో కష్టాలున్నాయి. ఈ కష్టాల్ని అధిగమించడంపైనే సోషలిస్టు వ్యవస్థ విజయవంతం కావడం అనేది ఆధారపడి వుంది. అంటే సాహిత్యం ఉద్యమస్ఫూర్తిని కలిగించేదిగా కూడా ఉండాలి. జీవితంలోని ఖాళీల్ని పూరించడమేగాకుండా, వాటిని ఎలా పూరించుకోవాలో అటువైపు ఆలోచింపజెయ్యడం సాహిత్య కర్తవ్యం, కాబట్టి ఉద్యమాలు జీవితంలో చిన్న భాగం కాదు, పెద్దభాగం.

ఉద్యమాలంటే విప్లవోద్యమాలు మాత్రమే కాదు. ఉదాహరణకు 90లలో సారా వ్యతిరేక పోరాటం జరిగింది. సారాను నిషేధింపవలసిన స్థితి ప్రభుత్వానికి ఏర్పడింది. ఆ మేరకు ఆ పోరాటం విజయం సాధించింది. ఆ తర్వాత నిషేధాన్ని ప్రభుత్వం తొలగించి ఉండవచ్చు. అంతమాత్రాన అది విఫలమైందని భావించనక్కర లేదు. ప్రజలు దేనినైనా పోరాడి సాధించగలరనే ఒక వాస్తవం రుజువైంది. ప్రజలు ఉద్యమించడానికి అది ప్రేరణనిస్తుంది. సాహిత్యం ఈ విజయాన్నీ, వైఫల్యాన్నీ రెండింటినీ చిత్రిస్తుంది. అయితే ఈ వైఫల్యం తాత్కాలికమనీ, మళ్ళీ ప్రజలు ఉద్యమించి విజయం సాధించగలరనీ, ప్రజలదే అంతిమ విజయం అనీ ఒక విలువను సాహిత్యం ఎత్తి పడుతుంది. విప్లవోద్యమం ఒక ప్రధాన ప్రవంతి అనుకుంటే, ఎన్నో చిన్న చిన్న ఉద్యమాలు

ఉపాయలుగా వస్తుంటాయి. ఇవన్నీ గెలుపు - ఓటమి - గెలుపు అనే క్రమంలో సాగుతుంటాయి. ఇది నిరంతర ప్రక్రియ. ఈ మహా ప్రక్రియలో ఒప్పులతో బాటు తప్పులూ జరుగుతుంటాయి. తప్పుల్ని దిద్దుకుంటూ ముందుకు సాగడం తప్ప, అసలు తప్పులే జరగకుండా ఉండడం సాధ్యంకాదు. అది ఆదర్శం మాత్రమే.

ప్రజలలో విప్లవోత్తేజం కలిగించడంకోసం మాత్రమే విప్లవ సాహిత్యోద్యమం పుట్టలేదు. విప్లవోత్తేజం కలిగించడం కూడా విప్లవ సాహిత్యానికి ఒక కర్తవ్యమే. విప్లవోద్యమం కొత్తగా పుట్టినప్పుడు సాహిత్యం - ముఖ్యంగా కవిత్వం విప్లవోత్తేజాన్ని కలిగించేదిగానే ఉంటుంది. ఉద్యమం కొనసాగుతున్న క్రమంలో వచ్చిన సాహిత్యం అలా ఉండదు. ఉద్యమ విస్తృతినీ, సమాజంపై ఉద్యమ ప్రభావాన్నీ ఉద్యమంపై సమాజ ప్రభావాన్నీ సాహిత్యం చిత్రిస్తుంది. నక్సల్బరీ, శ్రీకాకుళ పోరాటాల కాలం నుండి ఈనాటి వరకు వచ్చిన కవిత్వాన్నీ, కథా నవలా సాహిత్యాన్నీ పరిశీలిస్తే ఈ విషయం స్పష్టం అవుతుంది. ప్రపంచీకరణ నేపథ్యంలో వివిధ రంగాలలో వస్తున్న మార్పుల్ని ఈనాటి విప్లవ రచయితలూ, రచయిత్రులూ తమ సాహిత్యంలో చిత్రించడం లేదా? వీళ్ళందరూ విప్లవావేశంతోనే కథలూ, కవితలూ రాస్తున్నారా?

జీవిత మూలాలకు సంబంధించిన సత్యాన్వేషణ ఇంకా పూర్తి కాలేదనీ, పూర్తయిందని మార్క్సిస్టులు అనుకుంటున్నారనీ, ఈ రకమైన అధ్యయనం తత్వశాస్త్రం, రాజకీయాలలోనే గాక సాహిత్యంలో కూడా జరగలేదనీ బాలగోపాల్ చేసిన ఆ రోపణలలో ఒక ముఖ్యమైన అంశం.

ఇది మార్క్సిజంపైన ఉన్న అసంతృప్తీ, మార్క్సిస్టులపైన ఉన్న కోపం వల్లా చేసిన ఆరోపణలాగా కనిపిస్తుందేగాని, శాస్త్రీయమైన విమర్శగా కనిపించదు. ఏ విషయంలోనైనా సత్యాన్వేషణ ఎంతవరకు సాగుతుంది? ఇంతటితో సత్యాన్వేషణ పూర్తయిందని ఎవరైనా చెప్పగలరా? చెబితే మాత్రం ఎవరైనా దాన్ని నమ్మే అవకాశం ఉందా? జీవితానికి సంబంధించిన పరమ సత్యమేదో కనుక్కొన్న తర్వాతనే మానవుడు దాన్ని సాధించడానికి పూనుకోవాలా? ఇంతవరకు మానవజాతి సాధించుకున్న హక్కులూ, అవకాశాలూ, సుఖాలూ మొదలైనవి సత్యాన్వేషణ పూర్తయింతర్వాత సాధించుకున్నవేనా? కొన్ని వేల సంవత్సరాల భవిష్యత్తులో ఉండే సత్యం మానవుడికి ఇవాళ ఎలా అర్థమవుతుంది? అర్థమయిందని ఎవరైనా అంటే అది నిజమౌతుందా? అసలు ఆచరణతో సంబంధం లేకుండా మానవాతీత సత్యం ఉంటుందా? ఇవాల్టి ఆలోచన రేపటి ఆచరణ గీటురాయిపై నిలబడితేనే గదా అందులోని సత్యం తేలేది? మనం ఏ లోపాలూ లేని ఒక ఆదర్శ మానవుణ్ణి ఊహించగలం. ఆ ఆదర్శ మానవుడు ఏదో ఒకనాటికి రూపొందితే, అతను అంతకంటే ఆదర్శ మానవుణ్ణి ఊహించగలడేమో! దీనికి అంతం ఎక్కడ?

జీవితాన్ని అన్ని కోణాల నుండీ పరిశీలించి విశ్లేషించడం సాహిత్యం చెయ్యాల్సిన పనే. అంతమాత్రాన ఆ విశ్లేషణ పూర్తయిందనీ, సమగ్రమైన విశ్లేషణ అనీ, అందులో ఇంక తెలుసుకోదగిని సత్యం ఏదీ ఉండదనీ అనుకోవడం అశాస్త్రీయం. బూర్జువా వ్యవస్థ దుర్మార్గాన్ని కొడవటిగంటి కుటుంబరావుగారు మధ్యతరగతి దృష్టితో గాకుండా, శ్రామిక వర్గందృష్టితో చూసి రచనలుచేస్తే బాగుండేదని సలహా ఇచ్చిన బాలగోపాలే, ఆ తర్వాత కాలంలో కార్మిక రాజ్యం అవగాహననే తప్పుబట్టాడు. "సిద్ధాంత రీత్యానే సకల చారిత్రక సద్గుణాలు, విజ్ఞత కార్మిక రాజ్యానికి ఆమోదించబడ్డాయి. కాబట్టి ఆ రాజ్యానికి వెలుపల సత్యం ఎక్కడిది, జ్ఞానం ఎక్కడిది? ఆ రాజ్యానికి వెలుపల ఉండేదంతా తిరోగమనమే అయినప్పుడు దానికి స్వేచ్ఛ ఎక్కడిది?" ('శాక్కో - వాంజెట్టి' చివరి మాటలో బాలగోపాల్) అదే చివరి మాటలో ఇలా కూడా అన్నాడు. - "రాజ్యం అంటేనే హింస అనే సిద్ధాంతం కమ్యూనిస్టు పాలిత రాజ్యాలలో సర్వత్రా అలుముకున్న అనాగరికమైన హింసను సమర్థించుకోవడానికి పనికొచ్చింది".

పై రెండు అభిప్రాయాలకూ ఒక వైరుధ్యం కనిపిస్తుంది. సకల సద్గుణాలూ కార్మిక రాజ్యానికి ఆపాదించబడ్డాయంటూనే మార్క్సిస్టు సిద్ధాంతం ప్రకారం రాజ్యం అంటేనే హింస అంటున్నాడు. నిజానికి రెండో అభిప్రాయమే వాస్తవం. మార్క్స్ దృష్టిలో రాజ్యం అంటే హింసే. అంతేగాని సకల సద్గుణాలనూ ఆయన రాజ్యానికి ఆపాదించలేదు. రాజ్యం అన్నప్పుడు ఎంతో కొంత హింస ఉంటుంది. కాబట్టే మార్క్స్ రాజ్యరహిత సమాజం ఉన్నతమైందని అన్నాడు. రాజ్యరహిత సమాజంలో ఉన్నత మానవుడు ఆవిర్భవిస్తాడని అన్నాడు. బూర్జువా వ్యవస్థలో శ్రామిక వర్గంపైనేగాక, బూర్జువాయేతర ప్రజలందరిపై హింస ఉంటుంది. శ్రామిక రాజ్యంలో బూర్జువాలపైనా, వారిని సమర్థించే వారిపైనా ఎంతో కొంత అణిచివేత ఉంటుంది. సోషలిస్టు వ్యవస్థలో బూర్జువా వర్గం వెంటనే అదృశ్యం అయిపోదు. బూర్జువా శక్తులు ఓడిపోయి, అవకాశం కోసం ఎదురు చూస్తుంటాయి. బూర్జువా వ్యవస్థలో ఎన్నో కొన్ని సుఖాలనుభవించే మధ్యతరగతి, ఉన్నత మధ్యతరగతి ప్రజలు కూడా సోషలిస్టు వ్యవస్థలో కొన్ని సుఖాలను త్యాగం చెయ్యవలసి వస్తుంది. అందుకని వారిలో కూడా కొంత మేరకు సోషలిస్టు వ్యవస్థపై వ్యతిరేకత ఉంటుంది. దీన్ని బూర్జువా శక్తులు తమకనుకూలంగా మల్చుకొని మళ్ళీ తలెత్తే అవకాశం లేకపోలేదు. ఈ కార్మిక రాజ్యాన్ని కూల్చడానికి బయటి పెట్టుబడిదారీ రాజ్యాలు ఎలాగూ గోరీకాడ నక్కలలాగా కాచుకొని ఉంటాయి. బూర్జువా వ్యవస్థలో ఎలాగయితే శ్రామిక వర్గం పైన బూర్జువా హింస ఉంటుందో, సోషలిస్టు రాజ్యంలో బూర్జువా వర్గంపైన హింస తప్పదు. సమసమాజాన్ని వ్యతిరేకించి, దోపిడీ వ్యవస్థను పునర్నిర్మించాలనుకునే వాళ్ళపై ఏ మాత్రం హింస, అణచివేత లేకుండా, మంచి మాటలతో శాంతియుతంగా వారి మనసుల్ని మార్చి వెయ్యగల మహిమ మార్క్సిజంలో ఉండదు. బూర్జువాలలో కూడా సోషలిస్టు వ్యవస్థను సమర్థించేవారు కొద్దిశాతం ఉంటే ఉండొచ్చుగాక. అధికశాతం చేత సోషలిస్టు వ్యవస్థ తొలిదశలో కాస్త బలవంతంగానే ఆమోదింపజెయ్యాల్సి వస్తుంది. నిజానికి దీన్ని హింస అనకూడదు. దుర్మార్గాన్ని తొలగించడంకోసం దుర్మార్గుడిపై ప్రయోగించే అణచివేత, తమ స్వార్థం కోసం బూర్జువాలు ప్రయోగించే హింసలాంటిది కాదు.

'శాక్కో - వారి జెట్టి'కి రాసిన చివరిమాటలో "రేపు రాబోయే ప్రజారాజ్యంలో రాజ్యమే సమాజాన్ని విప్లవీకరించే సాధనం కాబట్టి అప్పుడు జరిగే రాజ్యహింసను విప్లవం అనాలి. ఆ తరువాత రాజ్యమే అదృశ్యమయిపోతుంది" అని వ్యంగ్యాస్త్రాన్ని ప్రయోగించాడు. ఇక్కడ కాస్త జాగ్రత్తగా ఆలోచించి అర్థం చేసుకోవలసిన అంశం ఒకటుంది. ప్రజారాజ్యం కూడా రాజ్యమేకాబట్టి ఎంతో కొంత రాజ్యహింస అనివార్యం అన్న విషయాన్ని పైన చెప్పుకొన్నాం. అదే సమయంలో కార్మిక రాజ్యాన్ని అదుపులో ఉంచడానికీ, సక్రమమార్గంలో నడిపించడానికి కార్మిక వర్గ పార్టీ - అంటే కమ్యూనిస్టు పార్టీ ఉంటుంది. ఆ కమ్యూనిస్టు పార్టీపైన కూడా బాలగోపాల్‌కు నమ్మకం లేదు. నిజమే, కమ్యూనిస్టు పార్టీ కూడా చెడిపోవడానికి అవకాశం ఉండొచ్చు. రష్యా, చైనాలలో అదే జరిగింది గదా. పారిస్ కమ్యూన్ ఓడిపోయినంత మాత్రాన రష్యా, చైనాలలో విప్లవాలు రాకుండా ఆగిపోలేదు. రష్యా, చైనాలలో తిరోగమనం వచ్చినంత మాత్రాన మిగతా దేశాలలో విప్లవాలు పురోగమించకుండా ఉండవు. రష్యా చైనాలలో కూడా ఇప్పుడున్న స్థితి పోయి ఇంకా ఉన్నత స్థాయిలో సోషలిజం రాక మానదు. చెడు ఉన్నంత కాలం మంచి ఎప్పుడూ గెలుస్తూనే ఉంటుందని ఎలా అనుకోగలం? మంచి చెడుల మధ్య నిరంతరం జరిగే సంఘర్షణ ద్వారానే అంతిమంగా మంచి గెలుస్తూ ఉంటుంది. బాలగోపాల్ వాదనను కొనసాగిస్తే అంతిమంగా మాత్రం మంచి గెలుస్తుందన్న నమ్మకం ఏమిటి అని ప్రశ్నించడానికి అవకాశం ఉంది. అప్పుడి[illegible] ఆ దేవుడు కూడా రక్షించలేడు!

ఎవరు ప్రజలో, ఎవరు ప్రజాద్రోహులో, ఏది సత్యమో, ఏది అసత్యమో, ఏది కార్మిక వర్గ దృక్పథమో, ఏది కార్మిక వ్యతిరేక దృక్పథమో తేల్చేదెవరని కూడా బాలగోపాల్ ప్రశ్నిస్తున్నాడు. ప్రతిదశలోనూ రాజ్యాన్నీ, ప్రభుత్వాన్నీ ధిక్కరించే స్వేచ్ఛ ప్రజలకుండాలని కూడా నిర్ధారిస్తున్నాడు. మరి ఆయన అభిప్రాయం ప్రకారమే ఎవరు ప్రజలో తేల్చేదెవరు?

కార్మిక రాజ్యానికి మంచి గుణాలు ఆపాదించినప్పుడు ఆ రాజ్యానికి వెలుపల ఉన్నదంతా తిరోగమనమే అయినప్పుడు దానికి స్వేచ్ఛ ఎక్కడిదని బాలగోపాల్ అడుగుతున్నాడు. స్థూలంగా చెప్పాలంటే కార్మిక రాజ్యానికి వ్యతిరేకంగా ఉన్న వారికి కూడా స్వేచ్ఛ కావాలని ఆయన అభిప్రాయం. అందుకే కార్మిక వర్గ నియంతృత్వం అనే మాట ఆయనకు నచ్చదు. అంటే మార్క్సిజం ఆయనకు పడచన్నమాట. మార్క్సిజంలో ఆ లోపం ఉంది, ఈ లోపం ఉంది అంటాడేగాని మార్క్సిజాన్ని నేరుగా వ్యతిరేకించడు. బూర్జువా నియంతృత్వం ఎలాంటిదో కార్మిక వర్గ నియంతృత్వం కూడా అలాంటిదే అనుకుంటాడు. స్వేచ్ఛ అనే మాట బాలగోపాల్ దృష్టిలో ఎంతో పవిత్రమైనదిగా కనిపిస్తోంది. వర్గ వ్యవస్థలో స్వేచ్ఛ అనే దానికి వర్గస్వభావం లేకుండా ఉండదు. ఈ స్వేచ్ఛను నిజమైన స్వేచ్ఛగా భావించడానికి వీల్లేదు. ఏ దశలో కూడా హింసా ప్రయోగం లేకుండా వ్యవస్థను మార్చాలన్నది బాలగోపాల్ అభిప్రాయంగా అర్థమవుతోంది. ఒక్క మాటలో చెప్పాలంటే బాలగోపాల్‌ది అహింసా వాదం. అహింస ఒక ఆశయమేగాని, ఆయుధం ఎన్నడూ కాదని, ఆశయాన్ని సాధించాలంటే ఆయుధం అవసరమేనని, ఆశయాలు సంఘర్షించే వేళ ఆయుధం అలీనంగా ఉండదని మార్క్సిస్టు మౌలిక సూత్రాన్ని శ్రీశ్రీ తన కవిత్వంలో చెప్పారు. బాలగోపాల్ ఈ మౌలిక సూత్రంతోనే విభేదిస్తున్నాడు.

చివరగా సాహిత్య శిల్పం గురించి. సాహిత్యాన్ని శిల్పమే రూపొందిస్తున్నాడు బాలగోపాల్. నిజమే, శిల్పం లేకపోతే అది సాహిత్యమే కాదు. అయితే సాహిత్యాన్ని శిల్పమే రూపొందిస్తుందనడం ఎంతవరకు నిజం? ఈ మాట అనడం ద్వారా సాహిత్య సృష్టిలో శిల్పానికి అధిక ప్రాధాన్యం ఇచ్చినట్టు కనపడుతుంది. గొప్పశిల్పంతో సాహిత్య సృష్టి చెయ్యాలని రచయిత అనుకొని, అడుగడుగునా జాగ్రత్తలు తీసుకుంటూ ఒక రచయిత రచనలు చేస్తాడని దీనిని బట్టి అర్థమవుతుంది. సాహిత్య సృష్టిలో శిల్పంతోపాటు వస్తువుకూ ప్రాధాన్యం ఉంటుంది. వస్తుశిల్పాలు పతాకస్థాయిలో సమపాళ్ళలో కలిస్తేనే గొప్ప సాహిత్యం వస్తుంది. ఎప్పటికప్పుడు వస్తువులోనవ్యతా, దానికనుగుణమైన శిల్పమూ రెండూ సమసిస్తే సాహిత్యం పరిపక్వమౌతుంది. రచయిత అనుభవించే అనుభూతి కేవలం శిల్ప సంబంధమైనదే కాదు, వస్తు సంబంధమైనది కూడా. వస్తువు పట్ల గాఢమైన ఆసక్తి, శిల్పం పట్ల ప్రగాఢమైన అనురక్తీ - రెండూ ఉంటేనే ఉత్తమ సాహిత్యం అవుతుంది.

సాహిత్య సృష్టి సమయంలో రచయితకు శిల్పం పట్ల ప్రత్యేక దృష్టి ఉంటుందో లేదో తెలియదుగాని, ఒక వేళ ఉన్నా, ఉన్నట్టు కనబడకుండా ఉండడమే బాగుంటుంది. శిల్పం పట్ల ఉన్న శ్రద్ధ పాఠకులకు కొట్టొచ్చినట్టు కనబడగూడదు. అలా కనబడితే వస్తువు మీదకి దృష్టి మళ్ళదు. ఎంత గొప్ప శిల్పమైనా వస్తువు పైకి పాఠకుల దృష్టి మళ్ళించడమే దాని కర్తవ్యంగా ఉండాలి. అలా ఉండాలంటే రచయితకు వస్తువు పట్ల గాఢమైన అనుభూతీ, ఆసక్తీ ఉండాలి. ఆ వస్తువు తనకవసరమైన శిల్పాన్ని తానే వెతుక్కున్నదా అనిపించాలి. దీనికి మంచి ఉదాహరణలు శ్రీశ్రీ జాషువాల కవిత్వం. తాము తీవ్రంగా అనుభవించి, ఆ అనుభూతిని అదే స్థాయిలో పాఠకులలో కలిగించ గలిగిన శక్తి ఈ కవులలో ఉంది.

తెలుగు సాహిత్యంపై ప్రగతిశీల రాజకీయాల ప్రభావం వస్తువుకు ఉపయోగపడిందిగానీ, అభివ్యక్తికి పరిమితులు పెట్టిందనే బాలగోపాల్ అభిప్రాయం. తొలిదశలో అంటే అభ్యుదయ సాహిత్యోద్యమ దశలోనూ, విప్లవ సాహిత్యోద్యమం తొలిదశలోనూ కొంతవరకు నిజం కావచ్చుగానీ, 1980ల తర్వాతి విప్లవ సాహిత్యం విషయంలో నిజం కాదు. అభ్యుదయ సాహిత్యోద్యమ దశలో కూడా ఒక్క శ్రీశ్రీని మినహాయిస్తే కవిత్వం విషయంలో అభివ్యక్తిలో పరిమితులు కనిపిస్తాయిగానీ, కథ, నవల వంటి సృజనాత్మక రచన సాహిత్యం విషయంలో అభివ్యక్తికి పరిమితులు లేవు. కొడవటిగంటి కుటుంబరావు, మహీధర రామమోహనరావు, రావిశాస్త్రి లాంటి రచయితల వచన సాహిత్యంలో అభివ్యక్తిలో ఎంతో వైవిధ్యం కనిపిస్తుంది.

ఎవ్వరికీ ఏ అన్యాయం చేయనివాళ్ళు కష్టాలకు లోనుకావడం అనేది ఎన్ని కర్మసిద్ధాంతాలు నమ్మినా, ఎంత సైన్సు చదివినా అర్థం చేసుకోలేమనీ, జీవితంలో అర్థం కానిది ఎప్పుడూ ఎంతో కొంత ఉంటుందనీ (ఏదో సారాకథకు ముందుమాటలో) బాలగోపాల్ అభిప్రాయపడడానికి మార్క్సిజం విషయంలో ఆయనకున్న అనుమానాలే కారణం. శిల్పం రీత్యా అర్థరహితం అనిపించే సాహిత్య శైలి మాత్రమే దీన్ని వ్యక్తం చెయ్యగలదనే నిర్ధారణకు రావడానికి అదే కారణం. ఎవరికీ అన్యాయం చెయ్యనంత మాత్రాన వాళ్ళు కష్టాలకు లోను కారనే అభిప్రాయం కర్మసిద్ధాంతానికి సంబంధించిందే తప్ప శాస్త్రీయ దృక్పథానికి సంబంధించింది కాదు. ఈ దోపిడీ సమాజంలో కష్టాలపాలు కావడానికి వాళ్ళ మంచి చెడ్డలతో సంబంధం లేదు. ఇది అర్థం చేసుకోలేనంత బ్రహ్మపదార్థం కాదు. దీన్ని సాహిత్యంలో వ్యక్తీకరించడానికి అర్థరహితం అనిపించే శిల్పమూ అవసరం లేదు. మార్క్సిస్టు రచయితలు అధివాస్తవిక సాహిత్య శిల్పాన్ని తిరస్కరించడానికి ఇదే కారణం. అర్థంగాని జీవితాన్ని అర్థం చేసుకోవడానికి ఉపయోగపడేదే మార్క్సిజం. ఇతర సిద్ధాంతాలకూ, మార్క్సిజానికీ ఉన్న తేడాలలో ముఖ్యమైనది ఇదే. మార్క్సిజాన్ని అన్వయించి జీవితాన్ని అర్థం చేసుకునే క్రమంలో కొందరు పొరబాటు పడితే పడొచ్చుగానీ, అవి మార్క్సిజాన్ని అర్థం చేసుకోవడంలో ఉన్న పరిమితులేగానీ, జీవితాన్ని అర్థం చేసుకోవడానికి మార్క్సిజంలో ఉన్న పరిమితులు కాదు. 'అధి వాస్తవికుల ప్రవేశం' పేరుతో 1950లో 'కాగడా' పత్రికలో శ్రీశ్రీ పద్యాలు అచ్చయినప్పుడు వాటి కింద శ్రీశ్రీ రాసిన వ్యాఖ్యతో "సర్రియలిజమ్‌కు స్ఫాటిక స్వచ్ఛమైన సూత్రాలు ఇవి" అని ఉంది. 1940 - 60ల మధ్య కాలంలో వివిధ ప్రయోగాలపై ఆసక్తి చూపిన శ్రీశ్రీ అధివాస్తవిక కవితా ప్రయోగం కూడా చేశాడు. కానీ అది తెలుగు పాఠకుల్ని ఆకర్షించలేదు. ఏదో సరదాకు రాసినట్టు అనిపించిందేగాని పాఠకులపై అది బలమైన ముద్ర వెయ్యలేకపోయింది. వస్తువులోను, శిల్పంలోనూ అర్థరహితం అనిపించే లక్షణమే దీనికి కారణం. అందువల్ల ఈ ఈ అధివాస్తవిక సాహిత్యాన్నీ, శిల్పాన్నీ మార్క్సిస్టు రచయితలతోబాటు, పాఠకులూ తిరస్కరించారు.

తన అభిప్రాయాలు చెప్ప వదిలెయ్యడం తప్ప, బాలగోపాల్‌కు వాదోపవాదాలు, చర్చలు చెయ్యడం అలవాటు లేదు. 1993లో 'అరుణతార'లో వచ్చిన 'చరిత్ర - మనిషి - మార్క్సిజం' అన్న వ్యాసంపై ఎంత చర్చ జరిగినా, ఆయన ఆ చర్చలో పాల్గొనలేదు. 2001లో 'ప్రజాతంత్ర' పత్రిక ఇంటర్వ్యూలోనూ, రెండు మూడు ముందు మాటలూ, చివరి మాటల్లోనూ మార్క్సిజంతో పేచీపడ్డాక సాహిత్యం గురించి తన అభిప్రాయాలు చెప్పాడు తప్ప, ఆ తర్వాత వాటిని వదిలేశాడు. గత దశాబ్దంగా మానవహక్కుల కోసం కృషి చెయ్యడం, అనేక సామాజిక సమస్యలపైన విశ్లేషణలు రాయడం కొనసాగించాడు గానీ, వివాదాస్పద అంశాల జోలికి పోలేదు.

మార్క్సిజంతో విభేదించినా, బాలగోపాల్ ప్రజల్ని వదిలి పెట్టలేదు. ప్రజలతో మమేకమై వారి హక్కుల కోసం ఆయన తపన పడడం, ఆ క్రమంలో తన వ్యక్తిగత జీవితాన్నీ, సుఖాల్నీ వదులుకోవడం మొదలైన అంశాలు అటు మేధావుల్నీ, ఇటు ప్రజల్నీ ఆకర్షించాయి. నిజాయితీతో కూడిన అతవి కార్యకలాపాలూ, నిరాడంబర జీవితమూ బాలగోపాల్ వ్యక్తిత్వాన్ని ఉన్నతంగా నిలిపాయి.

ఒక వ్యక్తిలోని చిత్తశుద్ధీ, ప్రజల పట్ల గల ప్రేమా మాత్రమే అతని అభిప్రాయాలలోని శాస్త్రీయతను నిర్ణయించలేవు.

❖